

A XV. Honismereti Akadémiáról

Kanyar József: **Megnyitó**

Tisztelt Honismereti Akadémia!
Kedves Vendéglátóink és Kedves Vendégeink!

A magyar művelődéstörténetnek olyan város-szentélyébe érkezünk, olyan iskolaváros történeti falai közé, amely a népi tehetségek felkarolásának és nevelésének demokratikus szellemű intézményeiben mindig a hagyományokra épített, s amely így nemcsak a nemzet szívében él, hanem jövődőt formáló jelenében is. Telitalálat a Pataki Honismereti Akadémia fejlécén a Kányádi Sándor jelige: „Falak omolhatnak, kövek is vészhatnak, magaslik, nem porlad a megtartó példa.”

Péter-Pálkor kezdődik az aratás hazánkban. Honismereti mozgalmunk e napon induló akadémiáján és 56 nyári honismereti táborában ilyenkor kerül „asztagokba” és csűrbe a magyar honismereti mozgalom ez évi termése és holnapi kenyere.

Nagy mondanivalója van ez idei akadémiánknak is! Keressük a feleletet arra, hogy *Mi a haza ma?*, tudván azt, hogy Patak — a legjobbjai által — mindig a tartalmas hazafiasságnak ékesszóló hirdetője. Keressük a történelem és a nemzeti művelődés összefüggéseit, feleletet várva a *salukutatás egykor és ma* izgalmas mondanivalóira; a korunkhoz igazodó új formájú és tartalmú honismereti falumunkára is. Annál is inkább, mivel a magyar népi írók mozgalmának: a népi írók és szociográfusok tevékenységének s a népies—urbánus ellentéteknek még a mai napig sem készült el az összegezése. Az összegezés hiányát mutatja az a körülmény is, hogy még napjainkban is fel-felcsapnak a hajdani küzdelem máig el nem űlő zajának a hullámai a múltbeli állapotokhoz hasonlóan elevenbe vágó élességgel. Különösképp a harmincas években lezajlott második szakaszának volna kívánatos és szükséges elkészíteni hiánypótló összegezését, mivel e küzdelmeknek ezekben az esztendőkhöz csaptak legmagasabbra a hullámai. Ma nincs még helyére téve e mozgalom irodalmi életünkben sem, ma is kettéágazik a mondanivalójuk sűrűje, pedig *mennyi konfiteor és mennyi mea culpa hangzott el a nemzet lelkiismeretét is mozgósító irodalom megmutatta sebek miatt hazánkban.*

Tisztelt Honismereti Akadémia!

A honismeret és a művelődéstörténet mondanivalóját körüljáró akadémiánk mondanivalói, a nemzeti tudat és önismeret növelésének a kérdései, majd a nemzeti identitástudat intézményes keretei: az iskolák a magyar jövődő kulcsintézményei. Legyenek is azok, hisz vannak olyan érzései az embernek, hogy történelmünk még nem egészen *közügy* a számunkra, az iskola sem, sőt talán a honismereti mozgalom sem a maga teljességében, noha felszállóban és emelkedőben látjuk annak hazai előremenetelét és kibontakozását.

Ezért kell dolgoznunk iskoláink falain belül, hogy a jövővü intézményeket a hajdan volt szintre emeljük fel, hogy a ma iskolája ráépülhessen a múltbeli iskola rangjára. És ebben az iskolában a honismeret *fundamentom-tárgyának*: történelemtanításunknak legyen a *nemzeti öntudat az anyanyelvre, tanítva bennük történelmünket a nemzet hullámhosszán!* Legyenek ezek az iskolák honismereti mozgalmunk fellegvárjai, hiszen nemcsak a gazdaság lehet a további fejlődésünknek a kulcskérdése, hanem a kultúra is, mi több nemzeti öntudatunknak és önismeretünknek az erősödése is. Csak ezzel védekezhetünk az idegen életformák, a társadalomellenes hatások beszivárgása ellen!

A központi előadások témáin kívül Akadémiánk 4-4 szekcióban tárgyalja a honismeret és a művelődéstörténeti kutatások összefüggéseit, ifjúságunk részvételével, közgyűjteményeink háttérrel, lehetőséget teremtve *megyéink* honismereti bizottságainak tartalmas eszmecserejére is. Keressük az *aprófalvak* mai helyzetében a honismeret és a szülőföldszertel felragyogtatásának a lehetőségét is. Hol is lehetne ezeket a kérdéseket méltóbb környezetben tárgyalni, mint a hajdani pataki faluszemináriumok és népfőiskolák hazájában?

Ha mindehhez hozzávesszük még a táj jeles hagyományörző együttesének és néptáncosainak színes gyöngyfűzereit, no meg a további *„megtartó példák”* fellegvárainak a megtekintését: már meg sem tudom mondani, hogy Széphalom, Hollóháza, Füzér, Monok, Prügy, Vizsoly, Gönc, Ónod és Mezőkövesd közül melyik volt a nagyobb?

Búcsújáró *körmenetre* gyűlt össze az idei nyáron is a honismereti mozgalom *szekértábor*a Észak-Magyarország művelődésének történelmi emlékhelyén. Kívánom, hogy az itt rendezett honismereti akadémiánk váljék mindannyiunk számára haszonná és nagy nyereséggé a nemzet honismereti mozgalmának az erősítésében. Higgyenek az akadémia résztvevői jobban és erősebben — e tájban is — a haza- és szülőföldszeretet csodatevő erejében!

Ezekkel a gondolatokkal a Sárospataki XV. Honismereti Akadémiát megnyitom!

Művelődéstörténet és falukutatás

Falak omolhatnak,
kövek is váshatnak,
magaslik, nem porlad
a megtartó példa.

Sárospatakon szervezte meg a Hazafias Népfront a XV. országos honismereti akadémiát 1987. június 29-e és július 3-a között. A Borsod-Abaúj-Zemplén megyei honismereti munkabizottság javaslatára a rendezők két olyan témát állítottak középpontba, amikről a nagy hagyományú zempléni kisvárosban érdemben lehet szólni, s amelyek a honismereti mozgalom mai feladatai szempontjából valóban időszerűek. Az előadások és a viták a művelődéstörténet és a falukutatás feladataira irányították a több mint kétszáz résztvevő figyelmét.

A Makovecz Imre által tervezett otthonos épületben, a Művelődés Házában *Kányar József*, a népfront országos honismereti bizottságának elnöke nyitotta meg az ötnapos programot, melytva a hely szellemét, amely hitelesíti Kányádi Sándornak az akadémia jeligéjéül választott sorait.

A vendéglátó megye nevében *Ladányi József* tanácselnök mondott köszöntő szavakat, s megállapította, hogy a honismereti munka jelentősége abban van, hogy segít számba venni az értékeket, amelyekkel gazdagítani kívánja jelenünket. Rövid áttekintést adott a honismereti mozgalom Borsod-Abaúj-Zemplén megyei előzményeiről és helyzetéről, az önkéntes munkatársak és az intézmények együttműködéséről. Elmondta, hogy a megyei tanács 1986-ban honismereti alapot létesített, amelyből támogatni tudja az arra érdemes kezdeményezéseket.

Az akadémia egész programját meghatározó bevezető előadást *Pozsgay Imre*, a Hazafias Népfront főtükára tartotta *Mi a haza ma?* címmel. Kiemelte az elmélyült nemzeti önismeret fontosságát, amelyhez a honismereti mozgalom hozzásegíthet bennünket. A magyarság léte érték, enélkül Európa szegényebb lenne, nemcsak a termelőeszközöket tekintve, hanem a kulturális teljesítmények vonatkozásában is. Az előadó szerint a honismereti mozgalom egyik fontos feladata, hogy a sorskérdéseket átgondolva jó irányba ösztönözze a közgondolkodást. Ezután a népfront főtükára Ortutay-emléklapoktatást nyújtott át tíz kiváló honismereti munkásnak.

Külön plenáris ülés adott indítékot a *Honismeret és művelődéstörténet* című, első fő témakör megbeszéléseihez. *Kosáry Domokos* akadémikus vállalta a főreferátumot *Történelem és nemzeti fejlődés* címmel. Előbb azt fejtegette, hogy a történelmi fejlődés miképpen hozta létre a nemzeti művelődést, s Európa történelmi modelljébe helyezte a hazai fejlődést. Kirajzolták azok a feltételek, eszmék, külső példák, amelyek feszültséget teremtenek a társadalomban, előrehaladásra ösztönöznek. Az adott társadalom struktúrájából kiindulva érthetjük meg a fejlődést, amely lépcsőfokokon halad. Egy másik fő kérdéskörként arról is szölt az előadó, hogy mi a történelem szerepe a mai és a holnapi nemzeti művelődésben. Hangsúlyozta: a történelemre szükség van, mert kollektív tapasztalat tükröződik benne, s aki csak a jelent nézi, az a jelent sem fogja megérteni; a történelmi megközelítés a közös alap. Megfigyelhető a kulturális folytonosság, amely a honismereti mozgalomban is megmutatkozik. Az előadó megállapította, hogy a magyar társadalom alkalmas arra, hogy felfedezze értékeit, és nyitottan kell néznie saját múltját, felnőtt nemzetként.

A bevezető előadást két korreferátum követte. *Ködböcz József* gazdag helyi példatárral mutatta be Sárospatak művelődéstörténelmi jelentőségét, *Bodolay Géza* pedig egy konkrét témakör kapcsán szölt a művelődéstörténelmi kutatások néhány módszertani kérdéséről.

A művelődéstörténelmi témakör a következő napon négy szekcióban vitatták meg a résztvevők. A közgyűjtemények, az ifjúság bevonásával végzett tevékenység, a kiadványok, valamint a honismereti munkabizottságok szemszögéből beszéltek meg a tapasztalatokat, vették számba a teendőket. A délután a „kihelyezett” szekcióülések volt. A Rákóczi Gimnázium könyvtárában az ifjúsági szakkörök helyi eredményeivel; a református egyház tudományos gyűjteményei repositóriumában ennek az ősi intézménynek a honismeretet segítő tevékenységével; valamint a Kazinczy Ferenc Társaság hagyományörző munkájával ismerkedhettek meg a résztvevők. Sokan voltak kíváncsiak a Rákóczi Múzeum gyűjteményeire, régészeti,

néprajzi, történeti eredményeire. A negyedik szekcióban a Sárospataki Képtár és a római katolikus egyházi gyűjtemény értékőrző szerepéről szerezhetek ismereteket és élményeket.

A második fő témakör újra plenáris ülésen indult. *Balassa Iván*, a Magyar Néprajzi Társaság elnöke *Falukutatás egykor és ma* című előadásában gazdag történeti áttekintést adott. Emlékeztetett rá, hogy a tudósok figyelmé már a XVIII. században a parasztság felé fordult (Tessedik Sámuelé például), a múlt század hevenyes és nyolcvanas éveiben pedig egymás után alakultak meg azok az intézmények (Néprajzi Múzeum, Magyar Néprajzi Társaság, Ethnographia folyóirat), amelyek szervezeten kezdtek foglalkozni a falu életével, kultúrájával. Felfedezték a nép díszítőművészetét, zenéjének ősi rétegét, építészeti hagyományait. A nép felé fordulást az általános európai hatások mellett a parasztság forradalmi mozgolódása is ösztönözte. Később, a két világháború között, a falukutató mozgalom a társadalomnéprajz felé fordult, s a szociológiai érdeklődés a munkásmozgalommal teremtett kapcsolatot. A felszabadulás után a fordulat éve sok változást hozott, felszámolták ugyan a szociológiai kutatást, a néprajztudomány azonban értékes részeredményeket mutatott fel. Kitért az előadó a falukutatás mai helyzetére is, amelyet az amatőrök és a hivatásos szakemberek együttműködése jellemez. Néhány sajnálatos jelenségre is utalt, amik azt bizonyítják, hogy a hagyományos értékeket nem becsüljük eléggé, pedig beemelhetnénk ezeket a nemzeti összkultúrába. Balassa professzor hangsúlyozta, hogy a falukutatás jobbítani akar; tudnunk kell, hogy amit nem ismerünk, aminek az okait nem tárjuk fel, azt javítani, továbbfejleszteni sem lehet.

Kitűnően egészítette ki a referátumot *Újszászy Kálmán* és *Viga Gyula* előadása. Az előbbi a sárospataki falumunka tényeit és jellemzőit a személyes részvétel hitelével mutatta be, az utóbbi pedig elkötelezett hévvel szólt mai feladatainkról. Az akadémia másik fő témájához a plenáris ülésen és a szekcióüléseken szólhattak hozzá a jelenlévők. Az eszmecsereék aktivitása a témafelvetés és az előadások időszerű voltát bizonyítja.

A hagyományok szerint az akadémia egyik teljes napja a *tanulmányi kirándulásnak*, a környék megismerésének jutott. Őt útvonal közül választhattak a résztvevők, s a kínálat csábító volt mindenütt. Ilyen történelmi csengésű településekkel ismerkedhettek meg, mint Karcsa, Sátoraljaújhely, Széphalom, Tokaj, Prügy, Szerencs, Monok, Mád, Boldogkő, Vizsoly, Gönc, Miskolc, Ónod, Sály, Mezőkövesd — hogy csak néhány nevet emeljünk ki a sok közül.

Az esti programok is közelebb hozták a más tájakról Patakra érkezőket a zempléni, abaúji, borsodi, gömöri magyar és nemzetiségi kultúrához, hagyományokhoz.

A plenáris záróülésen a szekciók tapasztalatait összegeztük, ajánlások hosszú sorát terjeszthettük az akadémia résztvevői, a honismereti mozgalom irányítói elé. *Garamvölgyi József*, a néprajz országos titkára méltatta a honismereti mozgalom eredményeit és feladatait. *Zódi Imre*, a néprajz megyei titkára köszönt el az akadémia vendégeitől, s átadta az akadémia szalagokkal ékesített bokrétaját a jövő évi akadémia szervezőinek, Komárom megye és Tata város képviselőinek. A Szózat felcsendülő dallama jelentette a gazdag programú akadémiai napok lezárását.

Úgy érezzük, hogy a XV. országos honismereti akadémia tartalmában és szerkezetében hozzájárulhatott a honismereti mozgalom, illetve az akadémiaiknak mint felső szintű továbbképzési alkalmaknak a fejlődéséhez. Bevált az a törekvés, hogy a programot érdemes kiemelt fő kérdések köré tömöríteni, a vitára szekcióüléseken lehetőséget nyújtani, az általános helyzetek mellett a helyi jellemzőkre bepillantást adni. Az akadémia egyik előadója Kazinczy Ferencet idézte, aki sárospataki diákkorára emlékezve írta önéletírásában: „Az igyeksző gyertyát gyújt másika gyertyájánál.” Hisszük, hogy ilyenformán teljesítette a sárospataki akadémia is a hivatását: egymástól tanulva, a példától hevülve próbáljuk dolgainkat még jobban végezni.

Kováts Dániel

A Honismereti Akadémián elhangzott javaslatok

1. Tovább kell szorgalmazni a mozgalom erősítését és fejlesztését a közép- és a főiskolai intézményekben. A honismereti szakkörvezetói képzést javasoljuk kiterjeszteni — a tanítóképző főiskolák mellett — a tanárképző főiskolákra is. Készüljön el és jelenjék meg a HNF Országos Titkárságának segítségével a honismereti szakkörvezetők tankönyve és javasoljuk, hogy az eddig kategóriát nem szerzett szakkörvezetők is kaphassanak szakkörvezetói igazolványt.

2. A HNF Országos Titkársága a KISZ KB-val közösen szorgalmazza a középiskoláinkban a reformkor haladó törekvéseihez szervesen kapcsolódó képzőtársaságok (önképzőkörök) mintájára és szellemében működő, demokratikus felépítésű honismereti diáktársaságok alakulását.

3. Vessünk gátat történelmi falu-, kerület-, dülő-, utca- és intézményneveink eltüntetői folyamatának. Az OHB szorgalmazza, hogy a közösségek kapják vissza a jogos történeti névhasználatot.

4. Az Országos Honismereti Bizottság (OHB) vegye programjába 1991-ben Széchenyi István születése 200. évfordulójának megünneplését, valamint a Muhi csata 750. évfordulója alkalmából az Országos Muhi

Emlékhely létrehozását a csataterén. A nemzeti emlékhelyek kialakítása során a HNF Országos Tanácsa és az OHB szorgalmazza a szárszói nemzeti emlékhely létrehozását, valamint a szárszói konferencia korszerű felújítását, a községi és a megyei népfrontmozgalom, a megyei honismereti bizottság, valamint a Szárszói Baráti Kör együttműködésével.

5. Az országfényképezés során készült felvételek javából készüljenek településeinkről képes levelezőlapok.

6. A Honismereti Akadémia örömmel látja, hogy az utóbbi időben növekedett hazánkban a történelem oktatásának jelentősége, és javasolja annak elérését, hogy nemzeti történelmünket gyermekeink megfelelő érzelmi alappozással és minden oktatási formánál sajátítsák el.

7. A művelődési otthonok nagyobb mértékben vegyék programjukba honismereti körök alakítását, s kapcsolják be munkájukba a honismereti mozgalom tapasztalt munkáit.

8. A honismereti tevékenység közgyűjtemények és egyéb tudományos szervezetek általi erősítése érdekében a HNF Országos Titkársága emeljen szót a történelmi szakkönyvek szélesebb körű kiadása mellett.

9. Az OHB működik közre, hogy a KISZ KB szervezésében négyévenként ismétlődő, s 1988-ban esedékes V. Honismereti Diákkonferencia tartalmi, szervezési előkészítése kellő körültekintéssel, idejében megtörténjen.

10. Felhívjuk a figyelmet a településeinken pusztuló ipari műemlékekre, azok megtartásának és megőrzésének fontosságára és arra a körülményre, hogy ezeket mostani tulajdonosaik csak irreálisan magas árakon hajlandók átadni mások kezelésébe.

11. Legyen az 1988. évi Honismereti Akadémia egyik központi témája a nemzeti emlékekkel és emlékhelyekkel kapcsolatos honismereti munka és ebben együttműködhetünk a város-, községvédő és -szépítő egyesületekkel és azok szövetségével.

12. Kívánatos volna az összehangoltabb együttműködés a honismereti mozgalom és a közgyűjtemények között mind a múlt, mind pedig a jelen kutatásához szükséges adatoknak és tárgyaknak feltárással és összegyűjtésével. A kutatások és a publikálások összehangolása érdekében hozzuk tető alá a megyei honismereti bizottságok mellett dolgozó közgyűjteményi szakemberek kis létszámú, a kutatásokat összehangoló munkacsoportjait.

13. Az OHB, de a honismereti mozgalom egésze is — mivel sok helyütt érezhető a mozgalom előregedése — fordítson nagyobb energiát a fiatalágnak a honismereti áramkörbe való bekapcsolására, a honismereti táborok kapuinak minél szélesebbre tárásával. Az OHB fordítson nagyobb gondot az ifjúsági honismereti táborok vezetőinek régóta tervezett tapasztalatszeréjére, s a táborok átgondolt szervezésére. Ennek érdekében javasoljuk Gárdonyiban kéthetes ifjúsági honismereti táborvezetői továbbképzés meghonosítását.

14. Ajánljuk, hogy a honismereti mozgalom támogassa a mozgalomtörténeti kutatásokat és akciókat, s működjön közre a tanulságok levonásában pl. egykori népfőiskolások, regöcskeréskék, öregdiákok országos találkozóinak megszervezésével.

15. A Honismereti Akadémia megállapította, hogy az áremelkedések és a gazdasági nehézségek miatt egyre inkább beszűkül a honismereti kiadványok megjelenésének lehetősége. Javasolja, hogy a HNF Országos Titkársága mérlegelje a helyzetet és keresse az orvoslás módját.

16. A HNF Országos Titkársága és a KISZ KB a Művelődési Minisztérium és a Magyar Tudományos Akadémia támogatásával kétevenként elevenítse fel a honismereti munka néprajzi, nyelvjárási, illetve helytörténeti, munkaszervezési ágazatában az ifjúság szocialista nevelésében legkiválóbb eredményt felmutató szakkörvezetők megjutalmazását.

17. Az OHB kéri fel a Magyar Televízió illetékeit, hogy a következő Honismereti Akadémiák tájékoztassák azokról a műsorokról, amelyekkel szolgálni kívánják a honismereti mozgalmat és vizsgálja meg, hogy a szülőföld megtartó erejét sugárzó tévéfilmek a videotechnika révén mennyiben állnak az iskolák és a különböző művelődési közösségek rendelkezésére.

18. A honismereti mozgalom keressen és építsen ki kapcsolatokat a határainkon kívül folyó nemzeti, nemzetiségi hagyományápoló mozgalmakkal, intézményekkel és közösségekkel.

19. A megyei honismereti bizottságok tegyenek javaslatokat kiváló személyiségekről elnevezett plakettek alapítására — mint például Somogy megye Vikár Béla esetében —, a megyei népfrontbizottságok elnökségeit kérve fel a plakettek elkészíttetésére, s azoknak évente egy alkalommal a megyei honismereti munkában kitűnt személyek számára történő adományozására.

20. Lehetőséget kérünk a honismereti mozgalom számára egy olyan évkönyv kiadására, amely lehetővé tenné nagyobb tanulmányok, valamint a honismereti akadémiák anyagának megjelentetését.

21. Az OHB vegye számba az országban megjelenő honismereti híradókat és honismereti jellegű időszaki kiadványokat és segítse közismertté válásukat.

22. Az OHB szorgalmazza, hogy folytatódjanak a honismereti irodalom bibliográfiai munkálatai, különös tekintettel az 1945-től napjainkig megjelent helytörténeti művekre.

23. A különböző főiskolákon folyó vagy lehetséges honismereti munkát is vegye számba és támogassa az OHB (pl. a Tudományos Diákkörök tevékenysége stb.).

24. Mozgalmunk építse ki kapcsolatait és vállaljon közös feladatokat a rokon mozgalmakkal: környezet-, természet- és városvédő stb.

25. Az új arcú népfőiskolák támogatásában tevékenyen vegyen részt a honismereti mozgalom.

26. Az OHB továbbra is támogatja az Üzemünk és brigádunk egy éve címe pályázati akciót.

Az önkéntes néprajzi és nyelvjárási gyűjtők XIII. országos találkozója

Ebben az évben Veszprémben tartották az önkéntes néprajzi és nyelvjárási gyűjtők XIII. országos találkozójukat. A konferenciára az ország minden részéből egybesereglettek mellett nagy jelentőségű volt, hogy a határainkon kívül élő magyar gyűjtők és kutatók is szép számmal vettek részt a tanácskozáson és beszámoltak értékes munkásságukról.

Az ünnepélyes megnyitó ülésen június 22-én *dr. Benkő Loránd* akadémikus elnökle mellett *Navracsis Tibor*, Veszprém Megye Tanácsának elnökhelyettese a vendéglátó megye és város nevében üdvözölte a gyűjtőtárlalkozó résztvevőit, majd *dr. Tóth Béla*, a Művelődési Minisztérium Közművelődési Főosztályának helyettes vezetője és *Králikné Cser Erzsébet*, a KISZ KB titkára köszöntötte a találkozó több mint kétszáz résztvevőjét. Ezt követően *dr. Balassa Iván*, a Magyar Néprajzi Társaság elnöke ünnepélyesen adta át a Sebestyén Gyula-émlékérmetet *Tamás Károlyné Kiss-Tóth Vilma* háztartásbeli szentgáli asszonynak és *Siska József* szirmabesnyői kereskedelmi eladónak.

Az előadások sorát *dr. Szabó László*, a szolnoki Damjanich János Múzeum osztályvezetője kezdte meg. Jó gyakorlati példákkal mutatta be az önkéntes gyűjtőmozgalom szerepét a társadalomnéprajzi kutatásokban, majd *dr. Soltész Katalin*, az MTA Nyelvtudományi Intézetének tudományos tanácsadója a magyar személynevek kutatásának kérdéseit ismertette. Nagy figyelem előzte meg *dr. Balassa Iván* előadását a határainkon kívüli magyar néprajzi kutatásokról, az eddigi eredményekről, s benne a Magyar Néprajzi Társaság, valamint az önkéntes gyűjtők szerepéről. Végül *dr. Morvay Péter* számolt be a földrajzi nevek szervezett gyűjtéséről Veszprém megyében, a XIX—XX. század fordulóján.

Délután a történeti néprajz területéről *Benné dr. Schneider Mária* sokszínű anyaggal mutatta be az 1786—1810 közötti zamárdi anyakönyveket. *Angyal Béla* a gútaiai XVIII—XIX. századi állattartásáról tartott érdekes előadást. A napot a Bakonyi Múzeum megtekintése zárta le *S. dr. Laczkovits Emőke* közvetlen, élményszerű kalauzolója mellett, majd hangulatos baráti találkozón elevenedtek fel a régi és szövődtek az új kapcsolatok.

Június 23-án a délelőtti munkaülés *dr. Hajdú Mihály* egyetemi docens elnökletével a *nyelvjáráskutatók* volt. *Tóth Imre* előadását az Ipoly menti palóc tájszótár elkészítésének küzdelmeiről tartotta. *Jankus Gyula* az Alsó-Garam menti Kéménden végzett földrajzi névgyűjtéséről számolt be. *Völgyes Ferenc* a Harasztfaluban élő családi, kereszt- és megkülönböztető nevek gyűjtéséről beszélt, *dr. Varga Mária* pedig Hatvanból a ragadványnevek gyűjtését mutatta be egy gimnáziumi szakkörben.

A legnagyobb meglepetést *P. M. Lizanec professzor*, az ungvári egyetem magyar nyelvi tanszékvezetőjének felszólalása keltette, aki beszámolt értékes nyelvművelő munkájukról, többek között a Szovjetunió kárpátukrajnai területén készülő magyar nyelvjárási atlaszról. *Fábián László* tanár pedig Kárpátalján végzett balladagyűjtéséről adott színes ízelítőt. A burgenlandi magyarságot *dr. Galambos Ferenc* alsóöri plébános képviselte, aki többszöri lendületes felszólalásban számolt be nagyon fontos magyarságmegtartó munkájukról.

A délutáni munkaület *dr. Lukács László* vezette, ezen a *szokások és életformák változásáról* számoltak be az önkéntes gyűjtők. *Faragó Jánosné* a jászárokszállási temetkezési szokásokat mutatta be jól érzékelhető, érdekes példákkal, *Jókai Mária* pedig a zoborlaji népszokásokat elevenítette fel élvezetesen. *Kovács Károly* a poroszlói népszokások változásairól rajzolt szakszerű, színes képet, majd *Sófalviné Tamás Márta* a szentgáli tanyavilág kialakulását és pusztulását ismertette személyes élményein keresztül. A gazdag tartalmú napot a Veszprém táncgyűttes és a Venyige zenekar hangulatos műsora zárta le.

Szerdán a munkaülés a *gyermeknéprajz és diákgyűjtők* bemutatkozása volt. *Tóth Zoltánné* a kisgyermekkor Szuhán élő hagyományait ismertette, az ellátástól és a gondozástól kezdve a babonáig és a védekezéséig a rotász ellen. *Harath Lajosné* a Csallóközből Hajósrá áttelepített magyarok gyermekjátékait mutatta be színes példákkal a legkisebektől a nagyok párosító játékaig. A diákgyűjtők képviseletében *Németh Judit*, a győri Petőfi Sándor Városi Művelődési Központ néprajzi szakkörében készített, országos első díjat nyert pályázatából elevenített fel színes diafelvételekkel illusztrált részleteket a lébenyi jelesnapi szokásokról. *Dr. Barsi Ernő* a tőle megszokott közvetlen, érzelmekre is ható előadása aratot megérdemelt sikert a sályi általános iskolásokkal végzett néprajzi gyűjtésről. A délutáni tanulmányi kirándulás nagy élménye volt *dr. Uzsocki András* tudományos alaposágú kalauzolója Tihanyban, az apátsági templomban. A borkóstoló Szent György-hegyen és a szilgieti hangulatos búcsúvacsora méltó befejezése volt a tartalmas napnak.

T. L.

*

Június 25-én *dr. Andrásfalvy Bertalan* elnökletével került sor a konferencia záróülésére. *Mohay Tamás* muzeológus két országos gyűjtőpályázat tanulságairól és az időszerű gyűjtési feladatokról szökött. Rámutatott, hogy a konferencián elhangzott előadások alaposága, részletgazdagsága kijelöli azt a színvonalat, ami az

önkentes gyűjtőmozgalomnak a tetejét jelenti. A pályázatokon a határokon túli magyarok is részt vesznek, sokan közülük itt is voltak a konferencián. A továbbiakban fontos, hogy a mostani nagy átalakulás körülményeit is rögzítsük. Többet foglalkozhatunk táplálkozási kultúráinkkal, az erdőbirtokosság adataival. Az utóbbi két évben csökkent a pályázatok száma. Igaz, a pályadíjak sokszor a gépelés és fényképezés költségeit sem fedezik. Ezután talán inkább a díjazottak számát kellene csökkenteni, s akkor az igazán értékes munkákat jobban lehetne jutalmazni. Az erkölcsi megbecsülést pedig azzal is növelni kívánjuk — mondotta —, hogy az országos pályázaton is szervezünk nyilvános eredményhirdetést.

Dr. Székely András Bertalan a magyarságkutató csoportnak az önkéntes gyűjtőmozgalmat segítő tevékenységéről és további feladatairól tartott beszámolót. Mindazt a néprajzi, nyelvjárási gyűjtést, ami a határokon túli magyarság körében történik, támogatja a magyarságkutató csoport. Több egyetem és főiskola határainkon túli magyarságkutató munkáját is segíti. Az önkéntes gyűjtőmozgalom számára a múlt esztendőben 30 000 forint támogatást nyújtott. Szükséges lenne egy baráti egyesület vagy társaság létrehozása, mely háttérét adná mindannak, amit ezen a területen végeznek. Ha a HNF vagy az önkéntes gyűjtők részéről ilyen irányú megkeresés érkezne, nem zárkóznának el a megvalósításától.

Ezután a *Szabad fórum* következett. Kár, hogy a nem is rövid, valójában ötnapos tanácskozásnak csak az utolsó percei jutottak a beszélők, vélemények, javaslatok szabad megnyilatkozására. Pedig itt lehetett igazán lemérni, hogy ez az igen széles területről, határainkon belül és kívül élő magyarság sorából összesereglett néphagyománygyűjtő társaság milyen mélyeséges újszerűséggel, meggyőződéssel, szenvedélyes elszánással dolgozik népéért, annak megmaradásáért. Találón jegyezte meg *dr. Szekeres Imre*, hogy az embernek elszorul a szíve, mikor idő hiányában az elnök olykor kénytelen volt kopogásával megszakítani egy-egy lelkesedéstől fűtött hozzászólást. *Kovács Károly, Rácz Sándor, Tajti Erzsébet, dr. Görös Mihály, Kiss Attila, Szabó József, Hadnagy László, dr. Lukács László, dr. Igaz Mária, Demeter István, Szalóki Károly, dr. Gémes Balázs, Csetényi Mihályné, dr. Kresz Mária, Lakosné dr. Imre Mária, Tóth Zoltánné, Süle Sándor, dr. Szabó Lajos, Karai Zsófia* és még sokan mások saját munkájukról, eredményeikről, gondjaikról számoltak be, s erősítették meg hasonló gondokkal küzdő kollégáikat. Minden felszólalásból lehetett erőt, tanulságot meríteni.

A résztvevők örömmel fogadták *dr. Szabó Mária* bejelentését egy népszerűen fogalmazott gyűjtési útmutató megjelenéséről, mely a TIT gondozásában lát napvilágot. *Dr. Morvay Pétertől* pedig megtudtuk, hogy 1989-ben valószínűleg Budapesten lesz a következő gyűjtőtálalkozó, a Magyar Néprajzi Társaság százéves fennállása ünnepségeihez kapcsolódóan. Végül Veszprém Város Tanácsa nevében *dr. Szekeres Imre* köszönte meg az önkéntes gyűjtők munkásságát, mely saját nemzeti sorsunkat szolgálja, politikai, etikai és tudományos szempontból is teljes korrektséggel történik.

Dr. Andrásfalvy Bertalan köszönetet fejezte ki mindazoknak, akik ezt a találkozást lehetővé tették, s azoknak is, akik erre eljöttek. Hangsúlyozta, hogy nincs külön Önkéntes Néprajzi Gyűjtők Társasága, meg Magyar Néprajzi Társaság. Csak Magyar Néprajzi Társaság van, s ez a konferencia is a Magyar Néprajzi Társaság konferenciája volt, melynek egyik szekcióját, legtöbbször dolgozó csoportját alkotják az önkéntes gyűjtők. Köszönetet mondott Veszprém megye és Veszprém város, a művelődési központ vezetőinek, akik erkölcsileg és anyagilag támogatták a találkozó szervezését.

„Az önkéntes gyűjtők befejezték tanácskozásukat” — mondotta Andrásfalvy Bertalan, a Magyar Néprajzi Társaság alelnöke. „Miért dolgozunk? A néphagyomány óriási tapasztalatgyűjtemény, a jövőben hasznosítható tudás. És ez a tudás, ami a múltra vonatkozik, nem akármilyen formában, hanem a művészet formájában maradt reánk. A művészi élményen keresztül kapcsolt minket a tudás a néphez, nemzethez. Ennek a művészi élménynek nemcsak leírását, hanem visszaszerzését is meg kell próbálni. A művészet nemcsak a specialistáké, mindenkinek szüksége van rá. Ezt a néphagyományból lehet biztosítani, ahol az egyszerű formák mindenkinek érthetőkké válnak. A legfontosabb az lenne, hogy a művészetekben részesüljön az ember, s akkor minden megnyílik előtte. A szép megnyitja az utat a tudás felé is. A néphagyomány gyűjtésében ezért fordulunk a fiatalok felé; nekik kell visszaadni művészi formában a néphagyományt, hogy ne induljanak idegen bálványok után... Ebben a legnagyobb támaszték a gyűjtőmozgalom, mely megmozgatja az embereket, hátrafordítja a fejüket, hogy a jövőt építsék.”

A zárszavak után a Szózat eléneklésével fejeződött be a tanácskozás.

B. E.

Két új Sebestyén Gyula-émlékérmes

1964 óta negyvennégyen kapták meg a Sebestyén Gyula-émlékérmeket,¹ amit a Magyar Néprajzi Társaság a legkiválóbb önkéntes néprajzi-nyelvjárási gyűjtők kitüntetésére alapított, s amit hagyományosan az országos gyűjtőtálalkozók ünnepélyes megnyitói ülésén szoktak átnyújtani az arra érdemeseknek.

Kezdetől fogva az volt a kiválasztás szempontja, hogy a kitüntetésben olyan önkéntes gyűjtők részesüljenek, akik éveken keresztül kiemelkedő gyűjtőtevékenységet folytattak, s akik a honismereti mozgalom előbbre vitelében is buzgón és eredményesen működtek közre, szakkörvezetőként, a területi gyűjtésszervezés, továbbképzés segítőjeként, a néprajzi ismeretek terjesztőiként. Az idej emlékérmeket a Magyar Néprajzi Társaság választmányja — az Önkéntes Gyűjtő Szakosztály javaslata alapján — 1987. május 7-i ülésén ítélte oda. Az emlékérmeket *dr. Balassa Iván*, a Magyar Néprajzi Társaság elnöke adta át.

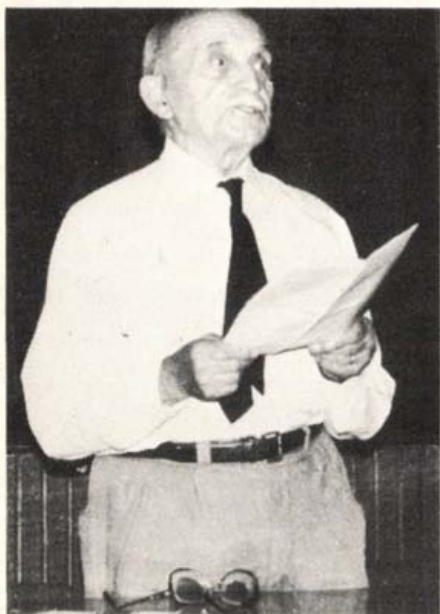
A kitüntetettek munkássága:

TAMÁS KÁROLYNÉ KISS-TÓTH VILMA háztartásbeli, Szentgál (Veszprém m.). 1980 óta rendszeresen benyújtja pályamunkáit az Országos Néprajzi és Nyelvjárási Gyűjtőpályázatra. Hét pályamunkája közül hat országos I., illetőleg országos II. díjat nyert. Lakóhelyén gyűjt. Témái: a pásztorélet, a vásárok, a paraszti és a kisnemesi táplálkozás, a gazdálkodás változása, a társadalom átalakulása. Terjedelmes gyűjtései jelentősen hozzájárulnak a megye néprajzi jellegzetességeinek megismeréséhez, s jól kiegészítik *Vajkai Aurél* korábbi kutatásait. Egyik munkája nyomtatásban is napvilágot látott. Említést érdemel, hogy leánya, *Sófalviné Tamás Márta* is évek óta kiváló pályamunkákat készít az országos gyűjtőpályázatra.

SISKA JÓZSEF kereskedelmi eladó, Szirmabesnyő (Borsod-Abaúj-Zemplén m.). 1981 óta nyújt be pályamunkákat az országos gyűjtőpályázatra. Eddig valamennyi pályamunkája országos I. vagy kiemelt országos I. díjat kapott. A Néprajzi Társaság szakosztályülésén, valamint az 1986. évi Bodrogi tájkonferencián értékes előadást tartott. A megyei honismereti bizottságnak buzgó tagja. Történeti-néprajzi levéltári kutatást, muzeális tárgygyűjtést is végez. Cikkei jelentek meg a megyei és a szlovákiai szakajtóban. Önálló munkái: *A Bodrogi népi textilművészete* (1986), *Dámóc története és néprajza* (1987). Ez utóbbi a XV. honismereti akadémia megnyitójára készült el. Megyéjében az Istvánffy Gyula-éremmel tüntették ki.

M. P.

¹*Sebestyén Gyula* (1864—1946) kiváló néprajztudós, messze tekintő tudománypolitikus és nagy hatású gyűjtésszervező. Munkásságáról bővebben: *Diószegi Vilmos: Sebestyén Gyula jelentősége a néprajztudományban. Etnographia* 1964. 3. sz. *Uő.*: *Sebestyén Gyula. A múlt magyar tudósai. Akadémiai Kiadó, Bp. 1972.*



A sárospataki népfőiskolások találkozója

Ujszászy Kálmán

Sárospatak, a „Bodrogi Athen” több mint négyszázötven éve a magyar művelődés jelentős intézménye, töretlen fejlődésű szellemi központ, ahonnan az egész magyarság számára sugárzik a nemzeti műveltség. Innen, az ősi kollégium falai közül indult el az első hazai *falukutató munkaközösség*, majd a népi tehetségek felkarolásának mozgalma, a *tehetségmentés*. Itt tüzték zászlajukra a *minőségi embernevelés* — ma is időszerű — eszméjét, nem kevés sikerrel. Az eredményt nem mosták el az évtizedek; apró mécsesként világitanak szerte az országban, kivált falvainkban, azoknak a tanítóknak, lelkészeknek, mezőgazdászoknak, önzetlen orvosoknak őrtüzei, akik hűségesen megőrizték a pataki lelkiséget, továbbhagyományozták a *népi közösségek* felemelésének gondolatát. A több évszázados nevelői múlt, a mögötte meghúzódó három — de azonos szellemű — iskolatípus: a főiskola, a gimnázium és a tanítóképző, volt az alapja a negyediknek, az 1936-ban megindított *népfőiskolának*. Ekkor bocsátották ki, a pataki szellem akkori meghatározói — *Mátyás Ernő, Szabó Zoltán, Ujszászy Kálmán* — az emlékezetes körlevelet: „... *Alma Materünk kötelességének érzi, hogy kapuit azok számára is kitarja, akik bár nem végeztek felsőbb iskolákat, mégis nemzetünk, egyházunk értékei, reménységei, pillérei.*”

Alig egy évtizedig sereglettek Patak iskolájába a magukra hagyatott falvak fiataljai, hogy megizleljék, nemcsak a tanulást, de elsősorban a *közösségi gondolat*, a népi értelmiségi hivatás vállalásának felelősségét. A

népfőiskolai tanfolyamokon eltöltött idő rövid volt — egy-egy alkalommal —, ám arra elégnek bizonyult, hogy kitörhetetlen nyomokat hagyjon az ifjú szívekben. Azóta is fogva tartja őket: néhány egykori népfőiskolás (*Jakab Sándor, Kovács Károly, E. Kovács László, dr. Varga András*) lelkes kezdeményezésére, évekkel ezelőtt megszervezték az éves találkozót. Nyaranta, Patakon egybegyűlve, kicsérelték tapasztalataikat, *tájékoztódnak* a haza dolgairól, afféle „népi parlament”-ként hallatják szavukat az ősi falak között, és az *Ujszászy család sok évtizedes diófájának* árnyékában.

Hiába érkeznek egyre gyakrabban vissza — „meghalt” jelzéssel — a kiküldött meghívók, a kis közösség létszáma folyamatosan gyarapszik: a résztvevők magukkal hozzák családtagjaikat, baráti körüket, az ifjabb nemzedék érdeklődő tagjait. Az évenkénti találkozót kiváló előadók segítik.

A 12. nyári találkozó megrendezésére 1987. július 3—4—5. napjain került sor, a Tiszáninneri Református Egyházkerület, mint házigazda, jóvoltából. Az elhangzott előadások — a hajdani népfőiskola módszerének megfelelően — ezúttal is változatos témakörökhöz kapcsolódtak. *Hegyi József*, városi HNF-elnök megnyitóját követően, az egykori és a jelenlegi találkozók szellemi irányítója, *Ujszászy Kálmán és Harsányi István* üdvözölte a megjelenteket.

Elsőként *Benda Kálmán* a magyar művelődéstörténetről adott szakszerű, öntudatot erősítő áttekintést. A téma több mint ezer esztendő eszmétörténetét iverlte át: a kereszténység felvételétől napjainkig terjedően ismertette a nemzeti egység alapját jelentő kulturális örökség gazdagodásának folyamatát. Kifejtette: a honfoglaló magyarság fejlett társadalmi szervezetben, magas szintű keleti kultúrával, mint földművelő és állattenyésztő nép érkezett a Kárpát-medencébe. Kulturális színvonalát bizonyítja: rövid idő alatt szervezsen beilleszkedett a nyugat-európai népek sorába, meghonosította a kereszténység erkölcsi értékrendjét. Szent István királyunk döntését követően pedig az európai kultúra határa kitolódott a Kárpátok köréig. Első királyunk bölcsessége, a két keresztény vallás közötti választásnál is megnyilvánult, amikor a bizánci helyett a római katolikus hitre térítette népét, a nyugat-európai kulturális körbe vonta nemzetünket. E döntésével az európai szellemi mozgalmak vérkeringésébe kapcsolta népünk energiáját. Tevékeny alakítóivá váltunk — a humanizmus és a reneszánsz révén — a középkor eszmei áramlatainak, majd később bekapcsolódhattunk a reformáció világkép-módosító, művelődésterjesztő munkájába. Ezek az eszmék — az emberiség történetében jelentős fordulatok — a Kárpátok hegyláncán túlra csak a XIV—XV. században jutottak el a Moldvába került katolikus magyarsággal. További erősségünk még: a kereszténység felvételével nem hagytuk veszni keletről hozott kulturális értékeinket sem. A magyar művelődés e kettő ötvözet. Ma már pontosan érezzük — hangsúlyozta a népszerű történész —: addig maradhatunk meg magyarnak, amíg ezt a keleti örökségünket és nyugat-európai műveltségünket egyaránt meg tudjuk tartani.

Salamon Konrád történész a két világháború közötti időszak, az 1930-as évektől 1945-ig terjedő évek reformmozgalmait, haladó társadalmi megnyilvánulásait mutatta be, különösen a parasztság és a paraszti származású értelmiség szerepét ezekben a mozgalmakban. Tényekre és korabeli dokumentumokra támaszkodva vizsgálta fel azt a felelősségteljes társadalmi szerepet, amit ezekben az években a népi mozgalom betöltött. Külön hangsúlyozta: mi tette vonzóvá ezt az irányt az útkereső fiatalság előtt? Véleménye szerint: a népi írók mozgalmában együtt jelentkezett a *demokrácia, a szocializmus és a nemzethez való ragaszkodás*. A polgári radikalizmus és a szociáldemokrácia abban tért el ettől a törekvéstől, hogy ezek a nemzeti létproblémákat nem tudták feldolgozni. A mozgalom jelentős szakasza volt az az időszak, amikor a fiatal kommunissalakkal együtt megszerkesztették a *Márciusi Front* 12 pontját, majd a *Makói Kiváltványt*. Ezek a megmozdulások képesnek tartották a magyar népet arra, hogy saját erőből megvalósítsa a népi önkormányzatot, ami elvezet az új társadalmi rendhez. A népi mozgalom ugyanakkor szembenézett kismemzet voltunk realitásaival is, és a Duna-völgyi népek egymásra találásában, a „tejetstvérségben” jelölte meg a célt. Még akkor is, ha kinyújtott kezünk többnyire viszonzatlan maradt.

Tanulmányértékű, önálló kutatásokon alapuló előadásához többen hozzászóltak. *Petővári Agnes* azokról a könyvkiadokról emlékezett meg (*Hartványi István, Kovács Aladár, Püski Sándor*), akik a népi írók gondolatait juttatták el az olvasókhöz. *Borbándi Gyula* arról fejtette ki elképzeléseit, hogy mi volt az oka, amiért a háború előtt a baloldal nem egységesen ítélte meg a népi írók tevékenységét. Véleménye szerint az elterjedő nézetek oka abban keresendő, hogy a polgári radikalizmus szellemében nevelkedettek fő feladatuknak a fasiszmus elleni küzdelmet tartották — ami önmagában helyes szemléletmód —, de kevés figyelmet szenteltek a hárommillió agrárproletár sorsának. A népi mozgalom egységének alapja az irodalomban rejtett; politikailag ugyanilyen egység már nem jellemezte. *Havas Gábor* a kisközösségek fontosságát hangsúlyozta, főlidézte a Soli Deo Gloria Diákszövetség Kabay Márton Körének szerepét a szárszói konferenciák megtartásában, a közösségi gondolatra nevelésben. *Denke Gergely* az egyházak szerepét emelte ki a háború előtti népfőiskolák működésében. *Morvay Péter* pedig a hazai regécserkészlet tevékenységét, annak a szlovákiai Sarlós mozgalommal való kapcsolatait ismertette.

Hazai előadókön kívül külföldi vendég professzor is megtisztelte az egybegyűlteket. *Svend Slipsager* népfőiskola-igazgató a *dániai* Jellingből érkezett, hazája népfőiskolai mozgalmának történeti kialakulásáról, valamint jelenlegi helyzetéről tartott beszámolót. A skandináv államokban, főként Dániában és Finnországban, mintegy másfél száz éves múltra tekinthet vissza a népoktatásnak ez a formája. Elsősorban gazdasági okok készítették a XIX. század közepének dán értelmiségét, hogy a parasztság életlehetőségét ilyen módon is segítse.¹

A meghívott írók közül *Cseres Tibor* részletes tájékoztatást adott az Irószövetség tisztújító közgyűlésének eseményéről, a szervezlet munkájáról és beszámolt az elhangzott, jelentősebb felszólalásokról. Elmondta véleményét a *mai magyar irodalom* helyzetéről, melyet azért tekint válságosnak, mivel az elmúlt két évtizedben elhaltak a nagy tekintélyű írók, olyanok mint Veres Péter, Illyés Gyula, Németh László. A nyomukba lépő ifjabb nemzedékeknek nincs olyan személyisége, akit egyaránt elfogadna az irodalompolitika, a kritika és az

olvasóközönség. A kritikusok gyakorta olyan alkotók munkáit szeretnék az érdeklődés középpontjába állítani, akiket az olvasók nem fogadnak el, inkább elhúzódnak az irodalomtól, a könnyebb műfajok, a ponyvairodalom táborába menekülnek. *Csurka István* az író — és az olvasó! — felelősségének kérdéseiről beszélt, az NDK-ban és Lengyelországban kiadott műveiről szolt. Az Erdélyből áttelepült *Vári Attila* a nemzetettud hiányával kapcsolatos fájó tapasztalatait fogalmazta meg. Az író családja 1690 óta élt ugyanabban az erdélyi városban, melyet néhány éve — lelki kényszer hatására — el kellett hagynon. Itteni környezetbe beilleszkedve, két ártnalmas jelenséget észlelt, mely aggodással tölti el. Ijesztőnek találja *nyelvünk romlását* — a trágárságot, az idegen szóhasználatot, a felületességet — és úgy érzelki, kevés történet az elmúlt évtizedekben az *értelmiség* hivatásudatának fejlesztésében. Ennek egyik szomorú jelensége — jegyezte meg —, hogy a tanítóképző főiskolákon nem tanítanak történelmet. Pedig *nemzeti öntudatra nevelés* nélkül csak szakbarbárokat képezhet az oktatás — felelős értelmiség nem.

Nem volt hiány a találkozóon gazdaságpolitikai témákat tárgyaló beszámolóknban sem. *Vass Csaba* a hazai településfejlesztés korábbi gyakorlatát, annak elhibázott döntéseit, napjainkig tartó káros következményeit vázolta fel, *Bogár László* pedig mezőgazdaságunk jelenlegi állapota mellett, az egész nemzetgazdaság kiegyensúlyozatlan helyzetét értékelte. A szakszerű, de mindenki számára érthető tájékoztatókat vita követte, melyben *Somodi István* és *E. Kovács László* mondta el álláspontját. A résztvevők együttérzéssel hallgatták az aprófalvak sorvadásának tragédiáját, azokat a helyzetismertetéseket, amik feltárták a falvakban élők jelenlegi gondjait. Ezek a megoldatlan kérdések kerültek sorra vasárnap délelőtt is, az Ujszászy család díófaja alatti hagyományos beszélgetés keretében. Falvakban élő egykori népfőiskolások (Papp András, Szabó József, dr. Varga András) beszéltek el életük folyását, tárták fel a településfejlesztésben tapasztalt ellentmondásokat. Ekkor került sor a *népfőiskolai mozgalom jelenlegi helyzetének* áttekintésére is, *Varga Csaba* és *Tóth János* előadásában. *Kovács Dániel* főiskolai tanár a megújult sárospataki népfőiskola eddigi eredményeiről adott számot.

Az együttléte *Barsi Ernő* és népdalkórusa, *Jakab Mihály* daltanítása, *E. Kovács László* tárlata és *Homolya Attila* szavalata tette színesebbé. A találkozó befejeztével az egykori népfőiskolások és az újonnan bekapcsolódottak hasonló érzelssel búcsúztak el egymástól — a viszontlátás reményében —, mint amit *Pozsgay Imre* fogalmazott meg a közelmúltban: „... kár volt megriadni pár éve a népfőiskolai eszme meglevenedésétől. A társadalmi közmegegyezés, az egyesületi formák kiteljesítése, a népfőiskolák terjedése óriási társadalmi haszonnal járhat.”

Hajdu Demeter Dénes

¹A daniái népfőiskoláról elhangzott előadásról bővebben lásd a szerzőnek a Magyar Nemzet 1987. augusztus 4-én megjelent írását. (Szerk.)

Honismereti szakkörvezető-képző tanfolyam

Zsámbék, 1987. július 1—10.

„Mi még távol vagyunk attól, hogy hazánkat és lakóit tüzetesen ismernők. Pedig megköveteli tőlünk az emberi tudomány.” (Katoná Lajos, 1875.) Ezt az irányt adó idézetet olvashatjuk dr. Kovács József: Útmutató honismereti szakkörök vezetéséhez című kiadványának első oldalán, amely a Zsámbéki Tanítóképző Főiskola úttörő kezdeményezéséhez készült.

Sárospatakon, a XV. Országos Honismereti Akadémia egyik szekcióülésén is ez volt a központi téma. A jelenlevők különösen a zsámbéki országos honismereti szakkörvezető-képző tábor munkája iránt érdeklődtek, ami két lelkes pedagógus és munkatársaik áldozatos munkája nyomán az idén második alkalommal valósulhatott meg. *Dr. Kovács József* és *dr. Paulovits Teréz* arra igyekeztek választ adni, miként lehet az ifjúságot bevonni a falukutató munkába. Ennek egyik bevált formája a honismereti táborok szervezése és pályázatok kiírása. A hozzászólók kifejtették, hogy az ifjúság honismereti képzését az általános iskolában el kell kezdeni, sőt bizonyos motívumokat már az óvodai nevelésbe is be lehet szóni. Meg kell teremteni a folyamatosságot az általános iskola és a középiskola között. A középiskolában a fakultációk adta lehetőséggel jobban kellene élni, hiszen a történelem keretében honismerettel is lehet (kellene!) foglalkozni. Többen nehezményezték, hogy a szakkörvezetők lelkes munkáját és a tanulók által készített pályázatokat nem ismerik eléggé. Ezért is érdekelt annyira az, ami Zsámbékon történik. Hogyan, mi módon lehet másfél hét alatt olyan érzelmi és szakmai alapot adni, hogy az innen kikerülő fiatalok merjék és akarják saját környezetükben kamatoztatni az itt kapott útravalót.

A Zsámbéki Tanítóképző Főiskola a volt Zichy-kastélyban kapott otthont (a Keresztes Nővérek tartottak fenn itt internátust, iskolát). A szép környezet, a patinás falak a nyári szünetidő ellenére pezsgő, vidám életet sugároznak. A parkban, a belső udvaron, s az ablakokban mindenütt fiatalokkal találkozni. Az irodában is teljes a műszak; a táborvezető és csapata korán reggeltől késő estig a fedélzeten van. *Dr. Kovács József*, a

Zsámbéki Tanítóképző Főiskola tanszékvezető tanára, Kovácsné dr. Paulovits Teréz főiskolai adjunktus, s a tábori tanács tagjai, akik főiskolai oktatók, és a kollégák, tanítványok. A lelkes házaspár a honismereti munka megszállottja; évek óta végeznek gyűjtő- és kutatómunkát, oktatnak honismeretet a főiskolán. A fiatalokkal foglalkozva, a leendő tanítók, tanárok között élve úgy látták, sürgősen tenni kell azért, hogy a főiskolákról kikerült fiatalok elkötelezzék magukat e szép és nemes munkának. Honismereti szakkörök az ország minden táján alakultak, s működnek is több-kevesebb sikerrel, attól függően, akad-e hozzáértő vezetőjük. Ezen akart segíteni a zsámbéki tantestület 1986-ban a honismereti szakkörvezetők első tanfolyamának beindításával. A honismereti szakkörök tagjainak szervezték és szervezik ezt a továbbképzést, s aki legalább 160 órát meghallgat, *B kategóriás szakkörvezetői igazolványt kap*. Legnagyobb óraszámban krónikáirát és helytörténetet hallgathatnak, ehhez jön még a néprajz, a természetrajz, a régészet, a műemlékvédelem, a legújabb kori történelem. A szervezőknek az a törekvésük, hogy a tanfolyam rangját színvonalas előadások, neves előadók alapozzák meg.

Az idén hatvan fiatal jött el a különböző főiskolákról. Érdekes, hogy az esztergomi és a budai tanítóképzőből egyetlen diák sem érkezett, míg Békéscsabáról, az új főiskoláról tíz fiatalt küldtek — ők hagyományt akarnak teremteni. A kapu mindenki számára nyitva áll. Mint minden úttörő kezdeményezésnek, ennek is voltak gáncsolói, de segítők is, mint például a HNF országos honismereti bizottsága, az Akadémia és más szervek.

Az ismerkedési estén a fiatalok elmondhatták, miért jöttek, mit csináltak eddig, milyen terveik vannak, mi az érdeklődésük. Hiszen a személyes tudományos érdeklődést össze lehet hangolni a szakkörvezetéssel. Ott jártamkor *Halász Péter*, a Honismeret szerkesztője tartott diavetítéses előadást a magyar népcsoportokról. Partnere *Budai Ilona* népdalénekes volt, aki — mint már annyiszor — a közös éneklésre csábított s élt azzal a lehetőséggel is, hogy néhány verssel és személyes vallomással erősítse az összetartozás, a kötődés szálait.

A tanfolyam tanterve alapján a 100 órában a teljes palettát nyújtják át a leendő honismereti szakkörvezetőknek. Szeretnék az idej előadások anyagát két kötetben megjelentetni. A tanfolyam vizsgával, beszélgetéssel zárul, ahol olyan gyakorlati jellegű kérdések hangzanak el, amikkel bármikor szembekerülhetnek. Például: mit tenne, ha régészeti leletet találna? A vizsgát ünnepélyes eredményhirdetés és jutalomkönyvek kiosztása zárja. A táborvezetők nagyon fontosnak tartják, hogy minden tanítóképzőn legyen olyan rátermett fiatal, aki megszervezi a honismereti szakkört. A pedagógusoknak ugyanis óriási lehetőség van a kezükben, hiszen az iskolával és a tanulókkal még csak ismerkedő diákok számára egészen természetessé tehetik szűkebb és tágabb környezetük megismerését, megszeretését és megóvását. Ezért is szeretné a Kovács házaspár az öt tanárképző főiskolát megnyerni a honismereti munka, valamint a szakkörvezetők képzése ügyének. A további tervek között szerepel az is, hogy a két-három éve végzett szakkörvezetők részére továbbképzést szervezzenek. A nyári tanfolyamról hazatérő fiatalok levelet kapnak Zsámbékról, amelyben az iránt érdeklődnek, hogyan tudják hasznosítani a tanfolyamon elsajátított ismereteket, milyen problémáik, eredményeik vannak. A visszajelzések-ből kiderül, kinek sikerült szakkört szervezni. Jó és rossz példák egyaránt előfordulnak.

Legalább 140 éves folyamatoság mutatható ki a néprajzi munka terén. Gondoljunk csak Erdélyi Jánosra, Arany Lászlóra, később a legendás sárospataki tanárra, Karácsony Sándorra, aki a cserkész táborútzekhez mindig meghívta az öreg parasztokat énekelni, mesélni. Folytathatnánk a sort Teleki Pál régőscserkészzeivel, később Kardos Lászlóval és a NÉKOSZ-szal, ahol szintén fontosnak tartották a néprajzot. Zsámbékon is ezt az utat járják. Kovácsné dr. Paulovits Teréz a leendő honismereti szakkörvezetőket elviszi az öregek napközionthonába — ahová ő is rendszeresen jár gyűjteni —, hogy módszert tanuljanak. Egy lelkes grafikusművész a temetőket járja a diákokkal, fejfákat rajzolnak és érdekes kapukat. A kirándulások is azt a célt szolgálják, hogy azok a leendő tanítók, tanárok, akikre a jövő nemzedéke van bízva, megtanulják szeretni, becsülni őseink földjét s mindazt, amit ránk hagyományoztak s amelyek ismerete nélkül nem lehetjük meg a gyökereinket és nem építhetünk jövőt.

Zika Klára

Tisztelgés az Europica varietas írója előtt

1616 májusában nagy útra szánta el magát egy huszonegy éves fiatalember: nyugat-európai körutazásra, pontosabban tanulmányútra indult. Fő úticélya a lengyelországi Dancka, a mai Gdansk volt, majd bejárta Dániát, Hollandiát, Angliát, Franciaországot, Németországot és Csehországot. *Szepsi Csombor Márton* — mert ő volt ez a fiatalember — útiélményeit naplóba rögzítette, majd az 1618. augusztusi hazaérkezése után jegyzeteit irodalmi formába öntötte. A kor szokásait figyelembe véve egyáltalán nem számított újdonságnak, hogy egy magyar ifjú valamelyik neves külföldi intézményben gyarapítsa tudását, de még az sem, hogy hazatérve megírja tapasztalatait, papíron rögzítse élményeit. Így volt ezzel például Szenci Molnár Albert is, akit Szepsi Csombor Márton szinte mindenben igyekezett követni, akit példaképének tekintett. Ám az már korántsem számított mindennapos eseménynek, hogy az utazó ifjú *magyarul* írja meg élményeit, s azt a nagyközönség számára *magyarul* tegye hozzáférhetővé. S éppen ebben rejlik Szepsi Csombor Márton újszerűsége! Írása — mely címében ugyan latin — az *első nyomtatásban megjelent magyar nyelvű útirajz*. Az Europica varietas (magyarul Változatos Európa) — bár a külföld tájairól, városairól, eseményeiről számol be — sokat elárul a kor magyarországi viszonyairól is. Az ifjúnak a messzi vidékek látványairól minduntalan saját

hazája jut eszébe, gyakran visszaul a magyarországi városokra, eseményekre, a külföldi látóivalókat itthoni példákkal veti össze. Nem mentes az írás a szerző politikai állásfoglalásától sem.

De ki is volt ez az ifjú, akinek az Europica varietast köszönheti a magyar irodalom? Mint előneve is mutatja, Szepsiben született. Szepsi (ma: Moldava nad Bodvou) Kassától mintegy 30 km-re levő település, abban az időben jeles felvidéki mezőváros, kereskedelmi központ. Első telepesi feltehetően a Tornagörgön nyaraló Árpád-házi királyok szekeresei voltak, a XII. században. Majd röviddel ezután német telepesek is otthonra találtak benne. A városka lakói a tatár seregek pusztítása előtt a Szepességbe menekültek. 1345-ben Nagy Lajos királyi város rangjára emelte. A középkorban Szepsin keresztül vezetett az a fontos kereskedelmi útvonal, amely az alföldi vidékeket Lengyelországgal kötötte össze. Elsősorban borkereskedelméről volt híres. A városka polgárai, a különböző céhekbe tömörült mesteremberek maguk is foglalkoztak szőlőműveléssel, de a híres tokaji borokat is szállították. E virágzó mezővárosban született 1595-ben Szepesi Csombor Márton. Apja bizonyára polgárember volt, valamelyik céhek lehetett a tagja. Az ifjúról az első biztos adat 1607-ből származik, amikor szülei Késmárkra küldték német szóra. 1609—1611 között szülővárosában tanult, ezt követően indult el első utazására, tanítójával együtt erdélyi tájakra vándorolt. Ezután neve a nagybányai iskola növendékei között tűnt fel, majd Göncön fejezte be tanulmányait. Ezen iskolák elvégzése után képesítést nyert arra, hogy alsóbb elemi osztályokban tanítson. Az 1615-ös esztendőben Telkibányán volt skólamester, itt készült fel a nagy utazásra, amire 1616. május 15-én indult el Szepsiből. Útitársával, Liszcai Bálinttal együtt Kassa, Eperjes felé vette útját, majd a danckai akadémiai gimnáziumban állapodott meg. Itt tanult 1618. áprilisáig. Innen tett egy-egy rövidebb kiruccanást Oliwába, Brunsbergába, Elblagba, majd innét indult el Dániába, Hollandiába, Angliába, Franciaországba, Németországba és Csehországba, hogy 1618 augusztusában visszatérjen Szepsibe. 1619-ben kassai iskolaigazgatóként működött, de még a következő évben Bedegi Nyáry István szolgálatába lépett mint a kis Bedegi Nyáry Ferkó házitanítója. Ám röviddel ezután, 1622-ben pestisjárvány oltotta ki fiatal életét.

E korán elhunyt, de halhatatlant alkotó egyénre emlékeztek szülővárosának, Szepsinek lakói az 1987. május 8—10-i rendezvénysorozattal. A városi művelődési központ a CSEMADOK-kal kötötte egy már régóta érlelődő gondolatot valósított meg és sokak kívánságának próbált eleget tenni, amikor megrendezte a *Szepesi Csombor Márton Napokat*. A rendezvénysorozat a Városunk múltja képekben című kiállítás megnyitásával vette kezdetét. A színvonalas helytörténeti-néprajzi kiállítás anyagát a helyi CSEMADOK keretén belül működő Néprajzi Csoport munkatársai gyűjtötték össze. A sok szép, értékes tárgyi anyagot számos régi fényképfelvétel és írásos dokumentum egészítette ki.

A kiállítás mellett több kulturális műsor és előadás is színesítette a rendezvényt. Felléptek a helyi és környékbeli műkedvelő együttesek, így a bodollói EFSZ és a CSEMADOK Szepesi Alapszervezetének Vegyeskara, a Szélróza irodalmi kishangja, az előző években a Jókai-napokon sikeresen szereplő versmondók. A kassai Schönherz Zoltán Ipari Szakközépiskola Kis Szinpada nagy sikerrel mutatta be Szigligeti Ede: Liliomfi című vígjátékát. Fellépett *Mensáros László* Kossuth-díjas színművész, *Szentirmai Ákos* és *Nyerges Ferenc* is. Ám nemcsak a kikapcsolódni, szórakozni vágyók érezhették jól magukat ezeken az estéken. Az egybegyűltek értékes előadást hallgathattak végig Szepesi Csombor Márton életútjáról és fő művéről, az Europica varietasról, melyet *dr. Csorba Csaba*, a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár igazgatója tartott. Nagyon tanulságosnak bizonyult a *Dobos László* íróval való beszélgetés is.

A rendezvénysorozat időtartama alatt könyvadás is folyt, ahol az érdeklődők megvásárolhatták a Madách Könyvkiadó és a különböző magyarországi kiadók által kiadott legfrissebb könyvújdonosságokat.

Csak gratulálni lehet a szervezőknek, rendezőknek, lelkes segítőknek. Kívánatos lenne, hogy e színvonalas rendezvénysorozat az elkövetkező években ismét hallasson magáról, hogy a Szepesi Csombor Márton Napok hagyományá váljék Szepsiben.

Bodnár Mónika

Diákok történelmi vetélkedője Budapesten

A fővárosban rendezett két történelmi-helytörténeti vetélkedőről számolok be. Az egyikről múlt időben, a másik pedig a jövő évben, 1988. március idusán ér véget. Ez utóbbi így „csonkán” is azért érdemel említést, mert sok tekintetben folytatója az előzőnek.

„Pest-Buda 300 évvel ezelőtt”

Még a III. budapesti honismereti konferencián (1982) határoztuk el, hogy Buda visszavivásának 300. évfordulója alkalmából újszerű történelmi vetélkedőt szervezzünk. Amikor leírtuk elképzeléseinket, több helyen aggályoskodtak (volt, aki a törökök érzékenységére hivatkozott), ezért hogy zöld utat kapjunk, a témakört szélesre nyitottuk: a harci cselekmények mellett az akkori Pest-Buda gazdasági, kulturális életének felidézése is bekerült a játék programjába.

A szervező stáb elre hívása könnyen ment, mert a Hazafias Népfront Budapesti Bizottsága koordinálásával a Magyar Nemzeti Múzeum, a Hadtörténeti Múzeum és Intézet, a Fővárosi Levéltár, a TIT Budapesti Szervezete és a Fővárosi Pedagógiai Intézet örömmel vállalták a közös munkát. Megállapodtunk a résztvevők körében: a középfokú tanintézetektől 3 fős csapatokat kértünk, s nem várt meglepetés ért bennünket: 32 gimnáziumból, 40 szakközépiskolából és 13 szakmunkásképző intézetből összesen 708 csapat jelentkezett.

1986. január és április között a játékok négy fordulója követte egymást. A csapatok megfejtek egy 10 kérdésből álló rejtvenyfeladványt, majd három múzeumban (Nemzeti, Hadtörténeti, Budapesti Történeti) kellett „helytállniuk”. A tét az volt, hogy a májusi selejtezőn azok a csapatok vehetnek csak részt, amelyek mind a négy forduló követelményeit teljesítették.

Ezt a „jogot” 375 csapat nyerte el! (További 300 csapat három fordulót gyűrt le.) Sajnálatos, hogy a május 17-i selejtezőn 86 csapat hiányzott. Megtudtuk, hogy a távolmaradók többnapos iskolai tanulmányi kiránduláson vettek részt. Bár mi időben, jó fél évvel előbb kitűztük a selejtező időpontját, azonban néhány iskola, osztályfőnök elfeledkezett erről. Vagy azt hitték, hogy ezt a maratoni versenyt nem bírják végig a növendékeik?

Igy is körültekintő szervezést kívánt a csaknem 300 csapat selejtezője, ami egy időben 38 helyszínen zajlott! A következő héten megtartottuk a középdöntőket (38 csapat 4 helyszínen), de a döntőt későbbre, szeptember elejére toltuk ki, abban a reményben, hogy a játékok befejező részét a tévé közvetíteni fogja. Nem rajtunk múltott, hogy elmaradt.

Természetes az, hogy a nagy számokat a jutalom is tükrözte, mert 114 csapat kapott értékes könyvjutalmat (a legszerényebb volt a 300 Ft értékű könyvcsomag), 22 pedagógus pedig 2000, illetve 1000 Ft tiszteletdíjban részesült. Így összesen 100 ezer forint értékű jutalmat osztottunk ki. Továbbá a selejtezőig eljutott minden csapattagnak emléklapot küldtünk.

„Hadbahívó”

Egyéves szünet után, 1987 áprilisában „szabadságharcos őrjáratra” hívtuk a fővárosi középfokú tanintézetek tanulóit, hogy az 1848–49-es forradalom és szabadságharc 140. évfordulóját méltóan s maradandóan megünnepeljük.

A felhívásra 33 gimnáziumból, 42 szakközépiskolából, 19 szakmunkástanuló intézetből és 3 dolgozók középiskolájából összesen 1145 csapat igennel válaszolt. A lényegében azonos szervező stábnak (bővült a KISZ-szel) most már nem okozott meglepetést e tömördek jelentkezés.

Szeptember elején valamennyi vállalkozó csapat „Hadbahívót” kapott, aminek alapján október 30-ig végig kellett járniuk a régi Pest-Buda és a Kerepesi-temető 1848–49-es emlékhelyeit. Január 15-ig a Magyar Nemzeti Múzeumban, a Hadtörténeti Múzeumban és a Budapesti Történeti Múzeumban kutatják fel az 1848–49-es emlékeket. Majd a két „szabadságharcos őrjáratban” eredményesen részt vett csapatok területenként, iskolatípusonként 1988. február 20-án (selejtezők) és február 27-én (középdöntők) mérik össze tudásukat. A döntő időpontját március 15-én délutánra tűztük ki.

Gyors mérlegkészítés

A tömeges részvétel a pedagógusok körében feltűnést keltett (eddig legfeljebb 200–300 csapat állt össze). Bár részletes elemzésre nincs még itt az idő, néhány vélemény már most megfogalmazható.

Tudatosan mindkét évfordulónak helytörténeti háttérrel adtunk: elsősorban azokat az eseményeket, életképeket, tárgyi emlékeket elevenítjük fel, amelyek városunkhoz kapcsolódnak. Úgy tűnik, hogy ezzel a módszerrel széles körben felkeltetjük a figyelmet.

De nem csak így. Játékokat ígértünk a résztvevőknek, s ezt igyekeztünk is megadni! A forgatókönyv változatos, fordulatoss, több helyszínt magában foglaló játékos feladatokat tartalmaz, amihez a múltat felidéző formai elemek is társulnak. A 48-as játékok résztvevőinek például korabeli obsitos levéllel igazoljuk „szabadságharcos őrjáratuk” befejezését.

Tulajdonképpen a „verseny”, a „vetélkedő” mellékes ügy ezeken a rendezvényeken. A befejező szakaszig, a „rostáig” a csapatok együtt vannak, s hozzájutnak — hozzájuthatnak — mindazokhoz az ismeretekhez, amiket a keretjátékok tartalmaz. Sőt, még ennél is többhöz! Jó néhányan — a megadott ajánlott irodalomtól — egyéb szakirodalmat is kézbe vesznek, s mint legutóbb a „törökvilág” vetélkedőn tapasztaltuk, némelykor igen elmélyült párbeszéd alakult ki a zsűri és a csoportok között.

Kétségtelen, a siker egyik tényezője a helyszín: a főváros közismert adottságai szinte felkínálkoznak a szervezőknek, s csak ügyesen kell válogatni a gazdag tárházból. Persze sok munkát, időt igényel, de a közreműködő szakintézmények szívesen vállalják a tömördek tennivalót. Nem vallanak szegényt a honismereti munkabizottságok, klubok sem: a kerületi, területi selejtezőket gondozzák kölcsönös megaláztatással.

Ha hibáztunk, a következő játéknál korrigáljuk tévedésünket. Előző versenyen nem vittük figyelembe az iskolatípusokat, s ennek tulajdonítható, hogy szakmunkástanuló csoport nem került a döntőbe (a legjobbak között 9 gimnázium, s 3 szakközépiskolai csoport volt). A mostani játékok selejtezőit, döntőit iskolatípusonként tartjuk.

Végül a rendezvénysorozattal (amire évente, két évente sor kerül) van egy távlati célunk. Ugyanis Budapesten (a megyékhez viszonyítva) kevés a honismereti szakkör. Úgy véljük, hogy történeti játékaikkal ráirányítjuk a figyelmet a szakköri mozgalomra, s idővel mennyiségi-minőségi változás előidézői lehetnek.

Derzi Ottó



Felsőbüki Nagy Pálra emlékeztek Bükön

Községünkben az elmúlt századokban a nemesi családok közül legkiemelkedőbb szerepet a Felsőbüki Nagyok töltötték be, akik eredetüket az erdélyi Barcsay családtól származtatják. A XVII. század elején a török elleni küzdelem és a Bocskai-féle szabadságharc idején *Barcsay Benedeket* hevesen üldözték, nemcsak az erdélyi rendek, hanem saját családtagjai is, a Habsburgokhoz való hűsége és a római katolikus valláshoz való ragaszkodása miatt. Az ellene indított hajsza és az életére török elől 1605-ben az Erdélyből a legtávolabbi helyre, Sopron megyébe menekült, ahol a csornai premontrei apátság vette védelmébe. Megbízták a léceci (ma Sopronhorpács) uradalmuk vezetésével, később pedig a központi irattárak kezelését látta el nagy ügybuzgalommal.

Hogy üldözői ne találjanak rá, nevét is megváltoztatta és az egyszerű polgári *Nagy* nevet vette fel. Hűsége jutalmául II. Mátyás királytól hamarosan megkapta a kihalt Vizlóbüki család birtokát az erődítménynek kiépített kúriájával és a Felsőbüki előnévvel együtt. (A menekült Benedek Sándor nevű testvérének volt fia Barcsay Ákos, aki 1658—1661-ig uralkodott Erdély fejedelmeként.)

Felsőbüki Nagy Benedek utódai házasság révén tekintélyes birtokokat szereztek Sopron és Vas megyében, majd e megyék irányításában jelentős állásokhoz, feladatokhoz jutottak, mint alispánok, megyei jegyzők, királyi tanácsosi, nádori ítélmesteri megbízáttal és címmel. Országosan is legnagyobb híre *Felsőbüki Nagy Pál* emelkedett, aki 1777. október 7-én Fertőszentmiklóson született. Gyermekéveit a szülői háznál töltötte, majd a soproni „képzőtanodába” írták be szülei. Ezt követően a pozsonyi akadémián folytatta tanulmányait, a jogot pedig Pesten végezte el és ügyvédi oklevelet szerzett.

Még iskolába járt, amikor a nehezen korlátozható ifjú részt vett az 1797. évi nemesi felkelésben, de ott találjuk a későbbi még négy ilyen megmozdulásban, amelyek során bátor magatartása jutalmaként aransarkantyús vitézi címet és őrnagyi rangot kapott.

Az első felkelés után befejezte tanulmányait, és hazatérve a közelet terére lépett. Eljárt Sopron vármegye gyűléseire, ahol felfigyeltek kiváló szónoki képességére, amivel a figyelmet hazája legegységesebb kérdéseire fordította. Kitűnő megyei működése legszebb jutalmául az alig 30 éves ifjút megyéje országgyűlési követként küldte el Pozsonyba 1807-ben. Itt az ország nagyjai előtt elragadó szónoki hévvel mondta el beszédeit az *ősi alkotmány* és a *nemzet jogainak* védelmében. Ő emelt szót először az elnyomott *jobbágyok* millióinak érdekében és súlyponti kérdésként vetette fel a *magyar nyelv* hivatalos használatát, a *magyar tudomány* ápolását. Széchenyi is elismerően nyilatkozott róla: „Ő az első bajnok, aki a magyar nyelv jogait védelmezi leghatályosabban, miután előtte a nyelv épp oly becses, mint az alkotmány.”

Szavai kezdetben nagy feltűnést keltenek, de ekkor még hatástalanok maradtak, inkább ellenséges hangulatot váltottak ki a követekben. Csak az 1825. évi reformországgyűlésen ért el eredményt, amikor lángoló hevülettel ostromozta a nemzet vezetőinek, nagyjainak részvétlenségét, tétlenségét. Erre a buzdító és szíveket átható beszédére állott fel Széchenyi István 1825. november 3-án, és ajánlotta fel egyévi jövedelmét a magyar tudós társaság létrehozására. A legnagyobb magyar Felsőbüki Nagy Pált mindig tanítómesterének tartotta, és nemegyszer lovagolt Nagycenkről Felsőbükre, hogy tanácsait kikérje.

1830 után Felsőbüki Nagy Pál fokozatosan elhallgatott. Ez a közvéleményben kiváltotta az a hiedelmet, hogy az addig vezéri szerepet betöltő ellenzéki hazafi hűtlenné vált korábbi eszméihez, meggyőződésé feladva

anyagi előnyökért a kormány, a bécsi udvar szolgálatába állt. Valóban, módot kapott megromlott anyagi helyzetének helyreállítására, a kormány lehetővé tette számára Pálffy Ferenc gróf vagyonának zárgondnokságát, Csepregen pedig megkapta a királytól az elhalt Talián Gábor nejének, Zichy Annának 566 hold szántóföldből és 25 kaszarétból álló birtokát.

Mind ezt megelőzte házasságának megromlása. Feleségétől, Morenich Alojziától elvált, és az ezzel járó pereskedés és vagyoni kielégítés miatt kénytelen volt eladni gyönyörű barokk kastélyát angolparkjával és földjének legnagyobb részével együtt a csepregi gróf Jankovich családnak, maga pedig átköltözött a kisebb, szereztebb kúriájába.

Elő házasságából Ilka nevű leánya született, s legnagyobb bánata az volt, hogy fiúágon kihalt a családja. Aggodalma csak akkor enyhült, amikor élettársi kapcsolatot létesített a nála 34 évvel fiatalabb Klein Izabellával, aki négy gyermeket — két fiút és két leányt — hozott a világra. Nem véletlen, hogy éppen gyermekei születése után kezdett elhallgatni. Hazafiúi érzéseinek felülkerekedett benne gyermekeihez, családjához való vonzódása. Pál fiára íratta a királytól elnyert csepregi birtokát, István pedig a büki jószágait örökölte.

Nagy Pál tehát lehetőséget kapott anyagi helyzetének megszilárdítására, de politikai meggyőződését soha nem adta fel. Az 1840-es évek derekán — korára való tekintettel is — mindinkább visszavonult a közszerpléstől, és idejének legnagyobb részét Felsőbükön, szüleitől örökölt jószágán töltötte, de sokat tartózkodott Pozsonyban is, mint a Pálffy gróf zárgondnoka, életének utolsó éveiben pedig leginkább a Bécs mellett fekvő Inzersdorffban lakott. Itt régi harcstársai — köztük a „haza bölcsé”, *Deák Ferenc* is — gyakran felkeresték, hogy kikérjék tanácsait.

Bécsben hunyt el 80 éves korában, 1857. március 26-án. Végakaratainak megfelelően Bükön, az általa előzőleg kijelölt helyen, a katolikus templom előtti parkban temették el. Halálát követően megindultak ellene a támadások: szereplését, magatartását még élesebben bírálták, hűségét kétségbe vonták, anyagiassággal vádolták. Fia, Felsőbüküi Nagy István 1886-ban, az akkor Torinóban élő Kossuth Lajoshoz fordult és kérte, hogy foglaljon állást apja szereplésével kapcsolatban. Kossuth a vádaskodókkal szemben hosszú levélben válaszulva ismerte el Felsőbüküi Nagy Pál érdemeit, a reformkorban betöltött szerepét, és jelentőségét.

A Nagy Pált ért vádak ellenére a múlt század utolsó éveiben Sopron vármegyében mozgalom indult, hogy szobrot emeljenek emléke megörökítésére. A hazafiúi összefogás és lelkesedés eredményeként, 1902. október 20-án tartott törvényhatósági közgyűlésen leplezték le a carrarai márványból készített mellszobrát, *Lukácsy Lajos* gartai (ma Kapuvár része) születésű fiatal művész alkotását.

Ez a jól sikerült szobor 1945-ig Sopron vármegyeházának üléstermét díszítette. A történelmi változást követően elkerült eredeti helyéről, és mivel Sopron is megszűnt megyeszékhely lenni, a szoborra a feledés várt. Levéltári kutatásaim során találtam rá a szobor emlékére és mint büki patriótának felkeltette érdeklődésemet, de az eredeti helyén már nem találtam meg. A segítségemre sietők végül is a Soproni Liszt Ferenc Múzeumba irányítottak, és ennek raktárában akadtam rá.

Felvetődött bennem a gondolat, hogy ezt a szép szobrot e méltatlannak talált helyről Bükre, Nagy Pál szeretett lakóhelyére kellene hozni és itt felállítani. Javaslomat Vas megye és Bük nagyközség tanácsának vezetői is örömmel fogadták, és a megsérült szobrot kijavíttatták. Így kerülhetett sor 1987. június 13-án a volt Nagy Pál kúriában a helyreállított szobor leleplezésére.

Előtte a Kastély Szálló (a Felsőbüküi család egyik tagja építtette 1696-ban) dísztermében, tudományos emlékülés keretében, előadások hangzottak el Felsőbüküi Nagy Pál koráról, valamint reformkori nyelvünkről. *Teklits István*, Bük község tanácselnöke köszöntötte a vendégeket — köztük Felsőbüküi Nagy Pál oldalági rokonait — és az előadókat, majd a büki születésű *Balogh Lajos*, az MTA Nyelvtudományi Intézetének tudományos munkatársa elnökletével *dr. Varga János*, a Magyar Országos Levéltár főigazgatója, *dr. Balázs János* egyetemi tanár, az ELTE tanszékvezetője és *dr. Batki Jenőné*, a Szombathelyi Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola docense tartották meg előadásukat.

A tudományos tanácskozást követően a résztvevők átvonultak a büki temetőbe, ahol megkoszorúzták Felsőbüküi Nagy Pál sírját. Itt e sorok írója tartott megemlékezést. Végül a nap kiemelkedő eseményeként Felsőbüküi Nagy Pál mellszobrának leleplezésére került sor a kastélyból átalakított Kúria Panzióban. *Dr. Szele Ferenc* méltatta az alkalom jelentőségét, és felhívta a jelenlevők figyelmét múltunk megbecsülésére. „Mi, akik most e szobort méltó helyére állítjuk, hitet teszünk a magyar nemzet számára oly fontos korszak maig érvényes vívmányai előtt. Ez kötelességünk!”

Szabó József

Helytörténeti gyűjtemény Százhalombattán

Városunkban 1971-ben alakult meg a honismereti szakkör, mintegy 20 taggal. A szakkör vezetősége az alakuláskor a helytörténeti gyűjtő- és feldolgozó munka mellett célul tűzte ki a város területén fellelhető régészeti, néprajzi és egyéb tárgyi emlékek, valamint a város történetével kapcsolatos írásos dokumentumok gyűjtését, egy helytörténeti múzeum létrehozását. A kezdeményezést felkarolta a városi tanács és a Barátság Művelődési Központ is. A szakkör jó kapcsolatot alakított ki a Pest megyei Múzeumok Igazgatóságával, valamint a Nemzeti Múzeum különböző osztályaival.

A 15 év alatt több mint kétezer régészeti, néprajzi és egyéb tárgyat gyűjtöttek össze a szakkör tagjai. Várostörténeti szempontból értékesek az írásos dokumentumok, oklevelek, korabeli fényképek is. Számos, országos szempontból is jelentős leletanyagra találtunk. Ezek közül említeném meg azt a bronzkori kincsleletet, amely csaknem 60 bronztárgyból áll, ma a Nemzeti Múzeum egyik kiállítótermében látható. Sebestyén József szakköri tag találta 1975-ben, tavaszi szántás alkalmával.

A szakkör megalakulása óta a Pest Megyei Múzeum régészei (Ferenczi Múzeum) számos ásatást végeztek a vaskori halomsírok, a római tábor és temető területén Holport Ágnes, Topál Judit vezetésével, amihez a szakköri tagok sokoldalú segítségét nyújtottak.

A szakkör kezdeményezésére restauráltatta és tette bemutatható állapotba a városi tanács az 1970-es évek elején, a Topál Judit által feltárt római fürdő alapjait.

A szakkör tagjai a megalakulástól kezdve napjainkig nagy súlyt helyeztek önképzésükre. Évente 6—8 alkalommal ismert és neves régészek, néprajzkutatók, történészek előadásait hallgatták meg. Országjáró körutakon számtalan múzeumot, várat és történelmi emlékhelyet látogattak meg. A szakkör vezetői rendszeresen részt vesznek a Hazafias Népfront Pest Megyei Bizottsága Honismereti albizottsága által szervezett továbbképzéseken és rendezvényeken is.

A gyűjtött tárgyi emlékekből a szakkör több időszakos kiállítást is rendezett, ezekről a szakemberek is elismeréssel nyilatkoztak.

A szakkör 15 éves munkájának eredményeként 1986 végére értek meg a feltételek egy *Helytörténeti Gyűjtemény* létrehozására. A kezdeményezést a városi tanács ismét felkarolta és 1986. decemberi ülésén határozatilag kimondta a gyűjtemény — mint tanácsi működtetésű intézmény — megalapítását. Természetesen az alapításhoz előzetesen megszereztük valamennyi szakhatóság és felügyeleti szerv egyetértését is. A helytörténeti gyűjteményhez a városi tanács rendelkezésre bocsátotta a régi tanácsoló egyik szárnyépületét, a működési költségeket pedig beépítette a költségvetésbe. Az intézmény vezetésével a tanács végrehajtó bizottsága *Palócziné Poroszlai Ildikó* régészt bízta meg, akinek a munkáját további három munkatárs, közöttük szakképzett restaurátor segíti.

A Százhalombattai Helytörténeti Gyűjtemény az őskortól napjainkig mutatja be a település történetét. Az állandó kiállítás több mint 200 m² alapterületen, nyolc kiállítóhelyiségben jött létre. Mivel a különböző régészeti korszakokat jelentős lelőhelyek képviselik Százhalombattán, ez indokolja, hogy a kiállítótér kb. 2/3-át régészeti anyagok töltik meg a bronzkor, vaskor, római kor, népvándorlás- és középkor időszakából. Látható itt az 1690-es évektől itt megtelepedett szerb nemzetiségű lakosság története éppúgy, mint a halászat, ez a tipikus helyi ősfoglalkozás, valamint a város legújabb kori története, különös hangsúllyal az ipartelepítés és a várossá válás folyamatára. A kiállítótér két szárnyát összekötő folyosón Ruzicskay György Munkácsy-díjas és Márton Béla Százhalombattán élő festőművészek településünkéről festett képeit állítottuk ki. Az épület udvari részében pedig kőtárlat található, a római korból származó legszebb, legértékesebb sír-, oltár- és egyéb emlékekkel.

A gyűjtemény épülete egyébként alkalmas időszakos kiállítások, szakmai konferenciák rendezésére is. Az állandó kiállítás rendezését elősegíti, hogy a Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága a gyűjtemény rendelkezésére bocsátotta azokat a régészeti tárgyakat, amik korábbi ásatásokból Százhalombattáról kerültek a birtokába. A Nemzeti Múzeum pedig ugyancsak százhalombattai eredetű régészeti tárgyakat adott kölcsön a kiállításhoz. Az állandó kiállítás rendezéséhez, ami 1987. november 7-én nyílt meg, szakmai segítséget nyújtott *Holport Ágnes* öskoros és *Soproni Sándor* római koros régész.

A Százhalombattai Honismereti Szakkör tehát teljesítette egyik fontos küldetését. A szakköri tagok szorgalmas gyűjtőmunkája alapul szolgált a városi tanács helytörténeti gyűjteménye létrehozásának. E 15 éves munkában kiemelkedő részt vállaltak Sebestyén József, Hetves Józsefné, Pével Nándor, Linterné Udvari Mária, Hóber Ferenc, Udvardi János és Jánosné és még sokan mások.

A szakkör azonban ezzel nem fejezte be működését, tovább folytatja a helytörténeti gyűjtő- és feldolgozó munkát és segítségére kíván lenni a most létrehozott helytörténeti gyűjtemény néhány éven belüli helytörténeti múzeummá való fejlesztéséhez.

Ferenczi Illés

Régésztábor a Gellérthegyen

1987 nyarán a XXI. kerületi KISZ-bizottság szervezésében a Budapesti Történeti Múzeum 2x2 hetes turnusban, csepeli középiskolások közreműködésével, ásatást folytatott a gellérthegyi kelta oppidum területén. A lelőhely történeti jelentőségéről a Honismeret 1985/6. számában már beszámoltunk, ezért itt most csak utalni szeretnénk a kutatás szakmai kérdéseire. Az i. e. I. században létrejött erődített telep (oppidum) az első városias jellegű település fővárosunk területén. Ez a hely volt az eraviszkusz kelták törzsi központja, lakóépületeivel, műhelyeivel, vallási körzeteivel. Múzeumunk már évtizedek óta végzett kutatásokat a hegy déli lejtőjén, ahol a törzs módosabb lakóinak házai, raktárvermei nagy számban kerültek elő. Néhány éve sikerült feltárnunk az északi oldal földsáncrendszerének egy szakaszát, valamint a DNy-i plató szélén húzódó, sziklából épített várfalat. Az északi oldal azonban a sáncok vonulatától eltekintve ez ideig kutatatlan maradt. Régészeti feltárással általában csekély létszámú fizikai erő áll rendelkezésre, ezért halasztódott oly sokáig az említett terület kutatása. A csepeli diákok viszont szerettek volna közelebből megismerkedni a feltárásmunka izgalmaival, s így találkoztak törekvéseink, amikor a Hazafias Népfront helyi szervezete tanácsára a csepeli

KISZ-bizottság megkereste múzeumunkat. A Jedlik Gimnázium és a Bajági Szakközépiskola tanuló segítségével, a Budapesti Történeti Múzeum szakmai irányításával, 1 hónap alatt 10 kutatóárral szondáztuk végig, a Citadellától a kelta sáncokig terjedő terület ÉNy-i oldalát.

Rendkívül nehéz terepen, sziklák, fagyókerek, vastag újkori feltöltés és kánikulai meleg közepette dolgoztunk, komoly munkával töltve a szünidő első hónapját. Városi gyerekekről lévén szó, sokuk kezében először volt csákány, ásó és lapát. Az első napokban bizony felhólyagosodtak a tenyerek, de a lelkesedés, a kutatás izgalma és kíváncsisága nem csappant. Akik vállalkoztak e munkára, mindvégig lelkesen kitartottak, s egyre növekvő érdeklődéssel és szakértelemmel végezték munkájukat. A gyerekek már az első napon megértették, hogy munkájuk több, mint kubikos-tevékenység, minden apró cseréptörödre, beásásra, a föld különböző elszíneződésére felfigyeltek. Lelkesen vettek részt a dokumentációs munkában, segítettek a fotózásnál, rajzolásnál, geodéziai felmérésnél. Néhány nap elteltével felismerték a késő kelta leletanyag jellegzetes formáit, s ha egy-egy különlegesebb darab került elő, kérték és várták a magyarázatot. A kislányok közül a legfiatalabbak segítettek a leletanyag csomagolásában, letisztításában, így a múzeum restaurátorműhelyébe csak tiszta anyag került be.

Munkánk során beigazolódtott az az általunk már korábban is sejtett településtörténeti szerkezet, hogy az oppidum északi oldalán ritkás, szegényes volt a terület beépítettsége. Feltárásaink utolsó hetében — ahogy az már lenni szokott — említésre méltó lelet került elő. A kutatóárok aljában az eredeti felszínre épített, sziklából hasogatott, agyagba rakott kövekből épített, 60 cm széles, ÉK—DNy irányú fal került elő, amelynek folytatása a teraszt lezáró üttest alá húzódik. Az erődfalról eltekintve köépitkezés nyomára eddig a Gellérthegyen még nem bukkantunk, ezért az őszi ásatási szezonban tervezzük ennek teljes feltárását. Munkánkat évek óta segíti a területet kezelő Fővárosi Kertészeti Vállalat Gellérthegyi Üzemegysége, régészeti eredményeinkben az ő megértő, segítőkész hozzáállásuk is tükröződik. A régésztábor idején is minden gondunkon-bajunkon igyekeztek segíteni, ezért most itt is szeretnénk kifejezni köszönetünket.

Az ásatótáborban eltöltött idő alkalmas volt a résztvevők történelmi ismereteinek bővítésére is. A Budapesti Történeti Múzeum közművelődési osztálya közreműködésével múzeumlátogatást szerveztünk a diákoknak. Megtekintettük a budavári Zsigmond-kiállítást, ugyanitt a tanteremben levetítették számunkra a Pannónia című oktatófilmet. Voltunk a Citadellán, megismerkedtünk a hely történetével, gyönyörködtünk a főváros panorámájában, ugyanakkor mindenki meggyőződhetett a hely stratégiai fontosságáról, s arról, hogy miért éppen itt alakult ki mintegy 2000 évvel ezelőtt az őslakosság törzsi központja, s miért számolták fel a hódító rómaiak a terület elfoglalása után. Táborzárónkat az Aquincumi Múzeumban tartottuk, ahol megtekintettük a kiállítást, a romvárost, majd egy-egy múzeumi kiadványt és római műtárgymásolatot adtunk át a résztvevőknek ajándék- és emlékeztetőként.

A régésztábor munkája sikeresen zárult, s hogy emberileg is hasznos volt, azt a résztvevők búcsúszavai igazolják, a csepeli KISZ-bizottságon elkészönve egymástól, a szokásos jó nyaralást, jó pihenést kívánságok után, többen kérdezték: tessék mondani, jövőre is lesz régésztábor? Mit mondhattam erre? Reméljük gyerekek!

Dr. Pető Mária



Egy szenvedélyes néprajzi gyűjtő Ipolyvarbón

*Merica Zoltán
(Urbán Aladár felvétele)*

Merica Zoltánt már gyermekkorában vonzotta a történelem. Régész szeretett volna lenni, álma azonban nem vált valóra. Ha régész nem lehetett, hát vincellér lett, miután befejezte tanulmányait a Párkány melletti Karván működő mezőgazdasági tanintézet szőlészeti szakán. Nem lett hűtlen így sem gyermekkori álmához. Ahol megfordult, mindenütt talált valami megmenteni valót a múltból a jövő számára.

— Boldog vagyok, ha úgy érzem, hogy eggyel több tárgyat megmentettem a pusztulástól, hogy mesélni tudjak az unokáknak, mi volt, milyen volt egykor . . . — vallja szenvedélyesen.



Áttört díszítésű támlás pad Merica Zoltán gyűjteményében (Halász Péter felvétele)

Az Ipoly menti Csalárban, első munkahelyeinek egyikén bukkant egy régi vaskályhára, amely gyűjteményének egyik legkedvesebb darabja. Azóta — több mint tíz éve — szépen megtelt a padlásszoba. Az egyik sarokban áttört díszítésű lóca vonja magára a látogató figyelmét. Kidolgozása a mesterkézre vall, helybeli faragó volt az illető. A táblák palóc motívumokat, valamint a magyar királyi címert ábrázolják. Ez a gyűjtemény alighanem legértékesebb darabja. A szép díszítésű tulipános ládát a tulajdonos nagyanyja 1890-ben vitte magával hozományként a házasságba. Családi ereklye. Van itt továbbá 1902-ből származó fakanál, 1910 tájáról épségben megmaradt viharlámpa, s a becses ereklyék között tartja számon a nagyapa csizmalehúzóját is. Egy másik sarokban vetett ágy magasodik, slingelt takaróval fedve, előtte bölcső ring. Az ágy mellett az üveges almárium tele poharakkal, tányérokkal, edényekkel. Van néhány cserépkorsó és cserépedény, ezek Gömörből és az Alföldről kerültek ide. Varrottasok, népviseleti ruhadarabok, sublót, fogas, akasztó, függönytartó, ki tudná valamennyit felsorolni.

— 1982 óta él a gyűjteményem — mondja. — Akkor fejeztük be családi házunk építését, melynek padlásszobáját eredetileg is néprajzi szobának szántam.

Itt beszélgetek Merica Zoltánnal, aki kedves, szerény, ügybuzgó ember, jelenleg a helybeli termelőszövetkezetben dolgozik. Felesége az általános iskola pedellusa. Három gyermekükkel békében, szeretetben élnek. Zoltán a Csemadok helyi szervezet vezetőségében is serénykedik, az ipolyvarbói folklorcsoport egyik támasza.

— A csoportnak tíz éve vagyok a tagja — meséli. — Szép anyagot gyűjtöttünk és mutattunk be a közönségnek. Sok helyen jártunk, sok szépet, jót láttunk mindenfelé. Igaz, sok szabad idejét elvonja az embernek, aztán nem mindig értékelik a munkát kellőképpen, főként itt helyben. Mégis megéri, lelki felfrissülést eredményez.

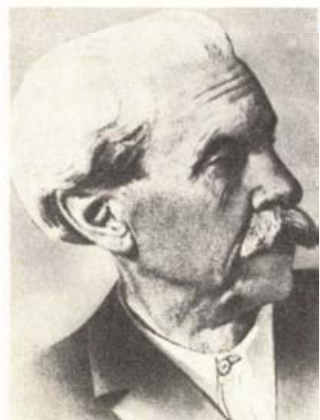
Merica Zoltán szenvedélyének, kitarító szorgalma eredményének sokan voltak már szemtanúi. A néprajzi szoba emlékkönyvét lapozgatom. A bejegyzések tanúsága szerint Szlovákia szinte minden tájékáról jártak itt látogatók, Magyarországról sem kevesen, sőt volt látogatója a szaporodó magángyűjteménynek Münchenből, Párizsból is „Igy kellene mindenhol megőrizni a múlt emlékeit. Zika Klára — Bp.” „További jó munkát a gyűjtéshez! Dr. Bakó Ferenc, Eger”, „Örvendetes és dicséretes, követésre méltó kezdeményezés! — a Csemadok nyári néprajzi szemináriumának résztvevői” stb.

— Nagyon boldog vagyok, amikor iskolás gyerekek keresik fel a gyűjteményemet. Érdeklődésük, kíváncsiságuk a múlt megmentett emlékei iránt minden elismerésnél többet jelent számomra. Látom, hogy mégis érdemes volt a munkám, s lesznek követőim — mondja Merica Zoltán.

Z. Urbán Aladár



Czabán Samu kulturális napok Rozsnyón



Húsz évvel ezelőtt avatták fel Rozsnyón Czabán Samu mellszobrát, Löffler Béla munkáját. A kis bányászváros szülőfölként emlékhelye azóta a rozsnyói sétateret díszíti. Szelleme azonban csak nem akar beköltözni e tájra! Vagy már elköltözött e vidékről? Távozóban van az a típus, akinek a fátkyavivó szerepét kellene betölteni? Nagy hiánya pedagógusainknak, hogy nélkülözni kénytelen a Czabán Samu mértékű, a népéért élő, azt alázatosan szolgáló egyéniségeket! Talán túlzok, ha ilyen egyértelműen állítom ezt, mert valószínű, találok ma is sok tanítót, aki nagyon jól végzi munkáját, s hajlandó vállalni azon felül is, amit munkahelyi kötelességként kiszabnak rá. Nemzetiségi viszonyaink között azonban úgy érzem, Szlovákia magyarlakta vidékén bizony kevés, egyre kevesebb a czabáni odaadással, úgyszeretettel dolgozó, tevékenykedő tanító. Pedig ki tesz nyelvünkért — ami Fábry Zoltán szerint az üdvösségünk és a megtartónk —, ki tegeyen nyelvünkért, ha nem ő?

Többször jutott eszembe, miközben Czabán Samuról olvastam, életével ismerkedtem, az a gondolata, amit az 1934—1936 között megjelenő *Új Korszak* című lapjában kifejtett, s amit sokszor kísértetiesen hasonlóan érzek a mai viszonyainkra is: „Sehol sem találok kisebbségi életünkkel szemben akkora passzivitást, mint a tanítóság körében. Ennek megvan az oka. Korunknál fogva az egész kisebbségi

geográfiai területünkön a tanítói életben azok a kollégák az irányadók legtöbbször, akik egész megkövesedett életükkel még mindig abban az atmoszférában élnek, amelybe a háború előtti kultúrpolitika tervszerűen szorította őket.”

Czabán Samu 1878. február 17-én született a Gömör megyei Rozsnyón, a helyi csizmadiaester legkisebb fiaként látva meg a napvilágot. Szülővárosában ismerkedett meg kisdíakként az iskola hangulatával, hogy azután élete végéig a tanterem és az ott folyó munka vonzásában maradjon. A népiskola és a gimnázium elvégzése után elhagyta szülővárosát, hogy elvégezze a tanítóképzőt, s ott tevékenykedjen ahol szükség van rá. Az elhanyagolt viszonyok között működő tiszai ágostai evangélikus egyházkerület eperjesi tanítóképzőjének a növendéke lesz három évre. Korán elveszti édesanyját, az eperjesi éve alatt meghal az édesapja is. A nyári szünetekben másodmagával erdélyi fürdőhelyekre indul pénzt keresni. Jól játszanak különféle hangszereken, s ezzel próbálják előteremteni az iskolai és megélhetési költségeiket. Itt szabad idejében román és székely népdalokat gyűjtött, már a jövőre gondolva, amikor ezeket a tanításnál is jól fel tudja majd használni. Tanítói pályáját segédtanítóként kezdte Albertirsán, az 1897/98-as tanévben. Már itt elkezdte népnevelői munkáját: a nyári szünetekben gyümölcsészeti, szőlészeti, gazdasági tanfolyamokat vezet a falu népének. 1902-ig marad ebben a községben. Ekkor nevezik ki állami tanítónak, s helyezik át az ország északi részébe, a myjava-rudniki irtványmajorba. Szlovák környezetben, szlovák gyerekeket kell tanítnia magyarul. Nem ért egyet azzal, hogy a gyerekeket ne anyanyelvükön oktassák, mégis mindent megtesz azért, hogy közelebb kerüljön ezekhez az emberekhez. Igyekezete ellenére ez nem sikerül neki. Egyedül a szomszéd tanya iskolájának tanítójával, és véleményét erről és az iskoláról nyíltan elmondja feletteseinek, rövid időn belül el kell hagynia ezt a vidéket. Az ország déli részébe, Temes megyébe helyezik. Itt Klopódián kezd meg az 1906/1907-es tanévet. Ez a település akkoriban valóságos tűzkatlan lehetett, hiszen a kb. kétezernyi lakos négy nemzetiségre, és öt vallásfelekezetre oszlott. Czabán itt már együtt élt feleségével, az északon megismert tanító lányával és annak édesanyjával. Klopódián ismét összeütközésbe kerül a helyi előjárókkal. A cselédek sűrű életét és nyomorúságát látva tanácsokkal látta el őket: követeljük munkájuk valódi bérért. Annak, hogy Czabán itt is a nép mellett állt, hamarosan meglelt a következménye: „aratósztrájkra lázító tanító” lett belőle, és felsőbb utasításra 1911-ben a Békés megye délnyugati részében fekvő Nagyszénásra helyezték. Az iskolai munka mellett, eddigi gyakorlatához híven, itt is ismeretterjesztő előadásokat tart a föld történetéről, a polgári jogokról és kötelességekről. Itteni ellenségei éppen ez utóbbi alapján készítettek súlyos vádakot ellene. A szénási értelmiséggel ellentétben a szegényparasztek és nincstelenek között érezte jól magát. Nagyszénási tanítóskodása idején került kapcsolatba a radikális tanítómozgalommal. A mozgalom lapjába, az *Új Korszak*ba írott cikkei tették országszerte ismertté nevét. 1912-ben az Állami Tanítók Egyesülete közgyűlésen bejutott a vezetőségbe, és megválasztották az egyesület elnökének. Ebben az időszakban előadásai és felolvasásai miatt osztályellenes izgatással vádolták. Ennek oka egyedül az, hogy nyíltan mert beszélni a jogfosztottságról. Fegyelmi tárgyalást indítottak ellene, védőbeszédében őszintén elmondta gondolatait: „Igazságra tanítottam, szereztem, az élet, mint legnagyobb érdeket megbecsülésére. Öntudatot ébresztettem, a gyengéket erőssé tevő összetartozás és szolidaritás érzését kifejlesztetni törekedtem.” A fegyelmi választmány Czabán Samut vétkesnek mondta ki, a Valfás- és Közoktatásügyi Minisztérium fegyelmi tanácsa pedig 36 éves korában megfosztotta állásától és nyugdíjától.

A Szociáldemokrata párt segítségével Czabán a fővárosba került és 1915-ben sikerül tanítói álláshoz jutnia. Egyidejűleg a párt óbudai szervezetének elnöke lett. Két és fél évig tanított, majd az iskolaköteles gyerekek beiskoláztatását végző hivatal helyettes vezetője lett. 1918. december 30-án megalakították az országos tanítói szakszervezetet. A Tanácskoztársaság kikiáltása — 1919. március 21. — után ő lett a közoktatásügyi népbiztos, és az elemi iskolák szervezésével is megbízták. Ugyanakkor elnöke az óbudai kerületi tanácsnak és tagja a Fővárosi Munkás- és Katonatanácsnak, és a Tanácsok Országos Gyűlésének. Ezeket a posztokat hivatalosan is azért dolgozhatta, amiért addigi életében oly sok megaláztatásban volt része. A Tanácskoztársaság leverése után többször letartóztatták, gyűjtőfogházba hurcolták. 1921-ben sikerül Miskolcon keresztül Kassára menekülnie. Néhány hónap után, barátai segítségével tanítói álláshoz jut az akkori Csehszlovákiához tartozó Kárpátalján, a magyar lakosú Beregszász állami iskolájában. Innen kezdte figyellemmel kísérni a haladó magyar kisebbség aktivizálódását Szlovákiában, s így került kapcsolatba Fábry Zoltánnal is. Beregszászon az iskolán kívüli tevékenységét a gyári munkások között kezdte. Természettudományi, történelmi előadásokat tartott számukra. A magyar ajkú elemi iskolák részére új olvasókönyvet szerkesztett, amit azonban az irredenta magyar párt ellenséges propagandája miatt nem sikerült elterjesztenie. Ezután Czabán Jó barátom címmel gyermeklapot adott ki és szerkesztett 1927. és 1929. között. Ennek költségeit azonban csak saját pénzből tudta fedezni. Ugyanitt harcos lapot indított a kárpátaljai és szlovákiai magyar tanítók számára, és az 1910-es évek pesti radikális lapjának nyomán Új Korszaknak nevezte el. Több mint két évig sikerült éltetnie ezt a lapot. Az Új Korszak utolsó számának megjelenése után Czabán ellen fegyelmit indítanak, fizetésének egyharmadát megvonják tőle, s 1938-ban nyugdíjazták. 1940-ben még válaszolni tudott az Új Korszakot ért támadásokra, de a történelmi események viharos fordulatai, a hamis vádaskodások nagyon megviselték a már amúgy is beteg szervezetét. 64 éves korában, 1942. december 16-án fejezte be küzdelmes életét.

Amikor ezeket a sorokat írom, előttem van már az 1987-es Czabán Samu kulturális napok hivatalos értekelését tartalmazó ív is. Ezen öt ilyen rendezvény van feltüntetve. Az elsőn kívül, amikor a mellszobor leleplezése is történt, inkább csak formálisan tudták le a megemlékezés kötelességét. Az ideit — azt hiszem, már napoknak is nevezhető — esemény 1987. március 16—21-e között zajlott Rozsnyón és környékén. Az egész rendezvény — bár a rendezés és előkészítés során magán viselte a tapaszlatlanság jegyeit — reményekre jogosít fel a következő években megrendezendő, még színvonalasabb kulturális napok szempontjából.

Az *ünnepi hét* műsora a Czabán-szobor megkoszorúzásával kezdődött. Ezt követte a Rozsnyói Magyar Tanítási Nyelvű Alapiskolában megrendezett összejövetel, ahol két előadás hangzott el. E sorok írója Czabán Samu életéről és munkásságáról beszélt, Ujváry Zoltán néprajzi kutató, a Debrecei Kossuth Lajos Tudományegyetem tanszékvezető professzora pedig *Szülőföldem szép határa* címmel tartott előadást Gömör néprajzáról és irodalmi hagyományairól. A két előadást nyílt vita követte, amelynek során a Rozsnyói Múzeum vezetői sajnos kitértek a kérdések érdemben megválaszolása elől, nem foglaltak egyértelműen állást többek között abban, hogy mikor akarják bevezetni lárlataiknál a kétnyelvű — a szlovák mellett a magyar — feliratokat. Ezek az ilyen területeken, mint a rozsnyói járás magyarulakta vidéke, kifejezői lehetnének a többség kisebbség iránti figyelmességének, a kisebbségi jogok tiszteletének. Ujváry professzor előadásához kapcsolódott a vitának az a része is, ahol az irodalmi hagyományok ápolásának, a nagy nyilvánosság számára hozzáférhetőbbé tételének a kérdése merült fel.

A kulturális napok következő napi eseménye a kisszínpadok, irodalmi színpadok és bábosok gyermekkategóriáinak járási versenye volt. Ennél megállapítható volt — az utóbbi évek színvonalával összevetve — mind a minőségi, mind a mennyiségi előrelépés. Két napon át zajlottak az író-olvasó találkozók Rozsnyón és a környező falvakban. *A nyelv csak élve tündököl* jelszó alatt. Ezen a szlovákiai magyar irodalom művelői közül Gömör szülőttei vettek részt. A kulturális napokra szóló meghívást Kovács Magda, Balázs Béla, G. Kovács István, Kövesdi Károly, Mács József fogadta el. Mint a két összejövetel résztvevője, az kell mondjam, nem mindig sikerült irodalmárainknak a könyv, az írott szó népszerűsítése mellett a hazai szellemi élet élenjáró képviselőiként bemutatkozniuk. Több megnyilatkozásuk bizony olyan fénybe állította őket (tisztelet a kivételnek: Kovács Magda), mint akik nem tudnak, nem mernek kiállni a nemzetiségük tagjait foglalkoztató kérdések mellett, s többször is jellemző volt rájuk a problémák megkerülése, az egyértelmű állásfoglalás hiánya.

A rendezvénysorozat utolsó két napja a színjátszóké, illetve a népművészeké volt. Pang a járás felnőtt amatőr színjátszó mozgalma, amire a versenyként hirdetett est egyetlen fellépő csoportja a tanúbizonyosság. Annál inkább nyújtott szívet melengető látványt a szombati zárónap, melyen a rozsnyói járás népművészei — éneklőcsoportok, folklórcsoportok, tánc csoportok, citerazenekar, parasztszenekar, szolisták — léptek fel. A Népművészet este színvonalas befejezése volt az ötnapos Czabán Samu kulturális napok eseményesorozatának. Szerény óhajom, s bízom is ebben, hogy a Tanító szellemének következő idézése még színvonalasabb keretek között történik majd. Híven gondolataihoz, miszerint: „lesz világosság az iskolákban, világosság, bátorság a nép lelkében.”

Ambrus Ferenc



Szabó Dezső sírjánál

„En egyáltalán nem teszek különbséget magyar és magyar közt. Legfennebb ilyen különbségeket: értékes vagy értéktelen, tehetséges vagy tehetségtelen, dolgos vagy dologtalan, becsületes vagy csirkefogó stb. De ezek kikerülhetetlen általános emberi értékelések.” Világos, bölcs szavak, mindmáig igaz, megszívlelendő vélemény. Alapvető erkölcsi normákat rögzít, a közösségi élet, a nemzeti fejlődés elemi feltételeit tartalmazza, még ha időnként — mostoha történelmi pillanatokban — meg is feledkezünk erről. E megfogalmazott gondolat — amit akár történelmi hitvallásnak is minősíthetünk — erkölcsi tisztaságát — úgy vélem — kevesen kívánják vitatni, félremagyarázni. Legalábbis szemtől szembe, a társadalmi nyilvánosság porondján. Eppen ezért tekinthetjük a *kifejtett érvelést* általánosan elfogadható *társadalmi kívánalomnak*, a nemzeti közmegegyezés első pillérének. Alapkőnek, melyre építve megvalósulhat a nemzet közös reménye: a gazdasági és kulturális megújulás.

Az idézett sorokat századunk egyik legnagyobb magyar írója, Szabó Dezső vetette papírra. *Toborzó* című, 1936-ban megjelent írásában. Mához szólnan pedig a Kerepesi temető egyik félreeső parcellájában hangzott el, június 14-én délelőtt. Ekkor helyezték el, az egyszerű sírkövel jelzett sírhalomra, ahol az író hamvai nyugszanak, a kegyelet és tisztelte virágokrait. Tisztelői, a *Szabó Dezső Baráti Kör* tagjai emlékeztek meg — a néhány év óta megújított kőszáknak megfelelően — a Mester születésnapjáról.

Napjainkban az irodalmi és közművelődési *kisközösségek* (egyesületek, társaságok, körök) újjászerveződésének időszakát éljük. Egyre többen hallatnak magukról, kezdő lépéseik pezdítölög hatnak a helyenként nehézkessé, bürokratikusá merevedett közművelődésre. Öntevékeny működésük — az első tapasztalatok szerint —, olyan sokszínű, élénk, mint gazdag hagyományú nemzeti múltunk, aminek megőrzésére, értő továbbadására vállalkoztak ezek a művelődésterjesztő kisközösségek.

Ennek, az értékeink védelmére szerveződő, egybecsengő hangú öntevékeny kórusnak egyik halk szavú, sajátos szótára a Szabó Dezső Baráti Kör, mely a Szárszói Baráti Körhöz kapcsolódva fejté ki tevékenységét. Tagjai azt a hatást elemzik, élik meg, amit a nagy író gyakorolt az ifjúságra a két világháború közötti korszakban. Hatása tagadhatatlan tény, meg nyilvánvaló a haza határain belül és kívül egyaránt. Szabó Dezső szellemisége, ezt irodalomtörténetészek újabb megállapításai is kiemelik, még Ady és Móricz Zsigmond munkásságára is befolyással volt, de főként e két íróóriás után felnőtt nemzedék nem vonhatta ki magát hatása alól. Munkáiból indíttatást, ösztönzést nyert Németh László, Illyés Gyula, Veres Péter, Tamási Áron éppen úgy, mint Erdei Ferenc, Darvas József vagy Erdei Sándor. Ez utóbbi így emlékezett vissza reá, 1958-ban: „Hiszen Szabó Dezső is nevelt minket. Mi is számadással tartoztunk és tartozunk mindarról, amihez Szabó Dezső révén jutottunk. S nem ellenforradalmi ideológiát kaptunk tőle. Az 1945-ös földosztás közben, de később is az első termelősövetkezetek születése idején . . . találkoztam velem egyidős újpesti vagy pesterzsébeti munkásokkal, akiktől a napi falujárás után, éjszakába nyúló beszélgetés közben egyszerűen Szabó Dezső nevét hallom . . . győzelmi reményekkel teli esteiken beszélőik kellett róla; két marokkal szórt igazságai idekiváncsoltak és az új élet kézzelfogható igazságai között igen otthonosan érezték magukat.” Történelmi múltunk, a népi mozgalom eltörölhetetlen része lett tehát Szabó Dezső — indulatok, olykor tévutakon járó, de mindenkor őszintén a jobbat kereső — írásművészete. Hatása bűvópatakként tör elő napjainkban is.

A Kör tagjai ezt a termékenyítő Szabó Dezső-i szellemet szeretnék életben tartani, átplántálni a jövőbe. A szókimondó, nyíltan vitázó, a demokrácia érdekében bátran csatázó közéleti ember alakját megismertetni az újabb nemzedékekkel.

Kardos Ernő bevezető szavai után a koszorú elhelyezésére került sor, majd Pomogáts Béla méltatta az esemény jelentőségét, Szabó Dezső munkásságának mai értékét. Az író műveiből Basa Annamária, Haáz Erzsébet, Tompa László és Torday Ferenc mutatott be részleteket. Befejezőként pedig közösen csendült fel a résztvevők ajkán: „Hazádnak rendületlenül légy hive, oh magyar . . .”

Hajdú Demeter Dénes

Dercsényi Dezső

(1910—1987)

Dr. Dercsényi Dezső Vácott született, egyetemi tanulmányait Budapesten végezte. A Műemlékek Országos Bizottságában kezdte pályáját, a felszabadulás után a műemlékvédelem különböző vezetői posztjain dolgozott, az Országos Műemléki Felügyelőség igazgatóhelyetteseként ment 1975-ben nyugdíjba. A művészettörténeti tudomány doktora volt, c. egyetemi tanár. Alapító tagja és négy cikluson át végrehajtó bizottsági tagja az ICOMOS-nak, a műemlékvédelem nemzetközi szervezetének, annak magyar bizottságának pedig haláláig elnöke. Sopron műemléki topográfiájáért 1954-ben Kossuth-díjjal tüntették ki. Később a Herder-díjjal együtt számos magas állami kitüntetést kapott.

1987. június 22 óta a magyar műemlékvédelem nem támaszkodhat már Dercsényi Dezső csendes, szerény, mégis mindig bölcs, segítő szavára. 53 éven át szolgálta a magyar építészeti örökség ügyét. Gerevich Tibor és Lux Kálmán tanítványaként kezdte, de nem sokkal később már ő nevelt, ő tanított, ő lett e szakma Tanár Ura.

A művészettörténet volt a választott hivatása, a román kor a fő érdeklődési területe. Publikációi a magyar művészettörténeti irodalom jeles darabjai. A magyar tudomány nagy kára, hogy — noha egész életében nem szűnt meg publikálni — nem a kutatással, nem tudományága gyarapításával foglalkozott elsősorban, hanem a gyakorlati műemlékvédelemmel.

Ugyanez a magyar műemlékvédelem nagy szerencséje. Mert Esztergom és Visegrád után Dercsényi már nem egyes műemlékekkel foglalkozott, hanem az összessel. Ha a magyar műemlékvédelem hírnevet szerzett az utóbbi harminc évben a világban, ha mi magunk nem szégyelljük műemlékes voltunkat — azt főleg Dercsényi Dezsőnek köszönhetjük. Nevéhez nem ez vagy az a helyreállítás fűződik, hanem a mai magyar műemlékvédelem. Ez az ő életműve.

Remek *szervező* volt. Ő szervezte meg 1957-ben az újjászülető magyar műemlékvédelmet. Az ő útmutatásával nőtt naggyá, tekintélyessé az Országos Műemléki Felügyelőség, aminek igazgatója sosem volt. Csak az egész magyar műemlékvédelem vezetője.

Nagyszerű *tanár* volt, pedagógus a javából. Művészettörténészek sokaságát tanította az egyetemen, de tanított, nevelt mindig, mindenkor. Évtizedeken át ő volt a műemléki szakma mesteredzője.

Mindenhez értett. Hogy az építészettörténethez, a műemlékvédelemhez, az természetes. De rejtély számomra, honnan ismerte úgy az építést, a jogot, a munkaügyet, s mindent, amivel csak szembekerült. Nem restelt foglalkozni a művezetők bérezésével éppúgy, mint az OMF ügyviteli szabályzatával. Ha vita volt, szinte látatlanba lehetett fogadni, hogy neki van igaza.

Soha nem az egyéni hírnév érdekelte, hanem az ügyé meg az országé. Az ICOMOS-ban ő tette ismertté Magyarországot. Tiszteessége, műveltsége okán külföldön is sok barátja volt. Lehetett-e mássá Dercsényi Dezső barátja, mint az ország barátja, a magyar műemlékvédelem barátja?

Dercsényi körül mindig történt valami, ő maga szünet nélkül dolgozott, környezetében nem lehetett semmitenni. Utálta és megvetette a szellemi tepsedést. Mit kell tenni, hogy jobban menjenek a dolgok? — ez foglalkoztatta állandóan, s harcolt is ezért. Ez nem mindenkinek tetszett. Akadtak ostobák, kisstilűek és irigyek, akik szemében szálla volt. Nevük rég kihullott a magyar műemlékvédelemből.

Nemcsak *tudós* volt és nagy *vezető*, hanem vonzó *ember* is. Szeretett élni, szerette az embereket, a társaságot. Szeretett meginni egy pohár bort. „Nem különös, hogy ott vannak a legszebb műemlékek Soprontól Sárospatakig, ahol jó bor terem?” — kérdezte tréfásan. Mert szerette a tréfát is, anekdotái lassan legendaszámba mennek. Szerette családját, szerette barátait. Genthon Istvánról, Lux Gézáról senki nem tudott úgy beszélni mint ő.

1987. június 22 óta szegényebbek vagyunk. Nem támaszkodhatunk már Dercsényi Dezső csendes, szerény, mégis mindig bölcs, segítő szavára. De gazdagabbak lettünk a műemlékvédelem egy klasszikusával.

Román András



Avas Kálmáné (1909—1987)

Az *Őrség Krónikása* megtisztelő címet kapta nemcsak Vas megyei munkatársaitól, hanem a honismerettel foglalkozók széles táborától szerzte az országban. Irén néni beírta nevét a szívekbe, letette névjegyét széles körű gyűjtőmunkájával. Egyszerű parasztasszonyként — ezt büszkén hangoztatta is — olyan tevékenységet fejtett ki szűkebb hazájában, az Őrségben, ami egyetemet végzett gyűjtőnek is becsületére vált volna.

Az Őrségben született, itt küzdötte le szorgalommal, akarással teli életét. Kezdetben a kemény munkát igénylő őrségi földdel küzdött, korán árvaságra jutott három gyermeke boldogulásáért. Közben azonban szellemileg is képezte magát, hogy pótolhassa azt, ami gyermek- és ifjúkorban nem adatott meg számára. Özvegysége bánatát olvasással, állandó önképzéssel enyhítette, az őrségi ember kitartó szorgalmával.

Egyszerűen berendezett szobájának asztalán folyóiratok, újságok, könyvek tanúsították, hogy széles körben akart tájékozódni a világ dolgairól. A képeslapok, levelek pedig az ismerősök, a tisztelők üdvözlését hozták pankaszi otthonába. Így döbbsent rá szülőföldje, az Őrség értékeire, szépségeire, az itt lakó emberek küzdelmes életére. Főként az gondolkodtatta el, hogy a régi dolgokat milyen gyorsan felejtik korunk fiataljai, nem törődve

a múlt emlékeinek megőrzésével. „Ezt meg kell menteni!” — hangoztatta környezetének. „De hogyan?” — tette fel a kérdést saját magának. Biztatást kapott a Szombathelyi Savaria Múzeum néprajzosától, a fiatalon elhunyt Bárdosi Jánostól, aki irányította témaválasztását. Évről évre elküldte néprajzi munkáit a pályázatokra, és egyre eredményesebben szerepelt.

A megyei pályázatok eredményhirdetési alkalmával ismerkedtem meg Irén nénivel, és itt nyerte meg tiszteletemet munkáival. Lassan bontakozott ki benne az a szolgálat, mely szülőföldje iránt érzett szeretetéből fakadt. Később kezdte ugyan, de még idejében, hogy a pusztulásra, feledésre ítélt hagyományokat mentse meg az őrség népi anyagából. Fiatalos lendülettel, nagy-nagy lelkesedéssel és felelősséggel végezte ezt a nem könnyű munkát, nem riadva vissza a nehézségektől, a gúnyos megjegyzésektől. Kitartása, szorgalma győzedelmeskedett, neve, munkássága pedig túlnőtt Pankasz és az Őrség határain. Fáradhatatlanságát igazolja, hogy gyűjtőmunkája mellett ellátta Pankasz község könyvtárának kezelését, miközben sok-sok lakost nyert meg az olvasás szeretetének.

Járta az Őrség falvait, elbeszélgetett az emberekkel a régi szokásokról, hiedelmekről, így gyűjtötte a választott témáihoz az anyagot. Feldolgozta a hallott népmeséket, a jeles napokhoz fűződő szokásokat, leírta a Őrség parasztságának életét, táplálkozását, az amerikai kivándorlás indítékait, a szakrális emlékeket, a növények neveit és felhasználásukat. Emlékszem, Hódmezővásárhelyen az önkéntes néprajzi és nyelvjárási gyűjtők országos találkozásán tartott nagy sikerű előadására, amikor az őrségi virágokról és a hozzájuk fűződő szokásokról beszélt izes tájszólásával.

Sokszor megjelent a megyében tartott néprajzi, honismereti rendezvényeken, mert minden érdekelte. Sokszor kaptam tőle — jellegzetes gyöngybetűivel írt — levelet: tanácsokat, segítséget kért tőlem. Csak az utolsó levelémre nem válaszolt, amikor gratuláltam neki a rádióban való szerepléséért. Később hallottam, hogy látása nagyon meggyengült, lábai — sokszor gyalogosan járta az Őrség falvait — elerőtlenedtek.

Páratlan élet ért véget 1987. július első napjaiban. Az a kéz, mely annyi értékes adatot jegyzett le és mentett meg a feledéstől, többé nem emelkedik írásra, az a szív, amely annyi szeretettel volt tele szülőföldje iránt, örökre megszűnt dobogni.

Odaadó szeretetét, töretlen szorgalommal végzett munkáját több elismerésben is részesítették. Megkapta a Szocialista Kultúráért kitüntetést, többször nyert dicséretet könyvtárosi munkájáért és kiemelkedő társadalmi tevékenységéért. A Savaria Múzeum néprajzi osztálya 123 kéziratát őrzi. Igazi értékét az az úr mutatja, amit halálával hagyott maga után. Családjá gyászában osztozik az Őrség, Vas megye és az ország néprajzosainak széles tábora. A virágerdő, mely sírját elborította, a gyászoló sokaság, akik utolsó útjára elkisérték, mutatták meg, mit jelent elvesztése.

Szabó József

HÍREK

Vasgyártó gödör a XII. századból. A legkezdetelegesebb módja a vasgyártásnak a bucakemencében való kohósítás volt. Ezeknek a legprimitívebb alakja a hegyoldalba vájt gödör. A gödörben faszéntüzet készítettek, erre érc és faszén keveréket raktak, s ebből kapták az úgynevezett *bucát*, illetve *vasgomolyát*. A bucakemencék fejlettebb formája az ugyan-csak földbe vájt, kövekkel körül rakott s agyaggal körültpaszott kis aknás építmény. A kemence alján vízszintes csatornát vájtak ki és ezen a nyíláson hatolt be az égéshez szükséges levegő. A fűtatók ismerete előtt csak természetes huzattal gerjesztették a tüzet. A természetes légáramlat jobb kihasználása érdekében a bucakemencéket hegyoldalra vagy hegytetőre építették. A bucakemencében történő vasgyártás gyakorlati alkalmazását a következőképpen gondolhatjuk el. A tulajdonképpeni tüzet, amely agyaggal volt kikenve, egy alacsony aknával rendelkezett, amin át az adagolás történt, s egyúttal kemény gyanánt is szolgált. A kemence alján kialakított vízszintes csa-

torna a levegő bevezetése mellett a salakot és a vasgomolyát is itt távolították el. Ezután újból kezdtek a kemencében faszéntüzet élesíteni s erre rétegesen elhelyezték az ércet és a faszén. A faszén elégetésére csak kevés levegőt tudtak bejuttatni, s így nem lehetett elérni olyan magas hőmérsékletet, amely a nyersvas folyékony állapotban való előállításához szükséges. Az alacsony hőmérséklet következménye, hogy elemi szén (carbon) nem tudott beleépülni a nyersvasba s a keletkezett vasgomolya szénszegény maradt. Az előállított *bucát*, illetve vasgomolyát utótték, kovácsolták, ezáltal a salak kipergett s visszamaradt a tiszta vas, amit jól lehetett alakítani, formálni.

Egy ilyen vasgyártó gödörrel, kemencével gyarapodott a közmúltban az Ózdi Kohászati Üzemek Gyártörténeti Múzeuma. A leletr, amely a XII. századból származik, Trizs határában találták rá.

(Kerékgyártó Mihály)

*Zenebarátok könyvespolcára
ajánljuk!*

GROVE-MONOGRÁFIÁK

A 20-kötetes Új Grove Lexikon (The New Grove Dictionary of Music and Musicians) 1980-ban látott napvilágot, és nyomban a zenei ismeretek minden eddiginél gazdagabb tárházaként szerzett elismerést. A 100 esztendeje fejlődő, minden egyes kiadásában az adott kor legújabb kutatásait tükröző angol zenei lexikonnak ez a 6. kiadása teljes egészében aligha jut el valaha is a magyar olvasóhoz. Ezért kaptunk az alkalmon, hogy legalább kötetek formájában megjelenő zeneszerző címszavait közönségünk kezébe adjuk. A lexikontömörségű, mégis az angol zenei írást mindig jellemző világos, érdekes szövegek felépítése egységes: az életrajz és életmű külön-külön ismertetése, néhány képpel és faksimilével, ezt követi a teljes műjegyzék és a bár válogatott, de minden lényegest magába foglaló irodalomjegyzék. Az anyag korszerűségének és megbízhatóságának biztosítéka a témák nemzetközileg elismerten elsőrangú szakérteiből álló szerzőgárda.

A Grove-monográfiák eddig megjelent kötetei:
Joseph Kerman—Alan Tyson: BEETHOVEN
Stanley Sadie: MOZART
Winton Dean—Anthony Hicks: HÄNDEL

Előkészületben:
Christop Wolff—Walter Emery és mások:
A BACH-CSALÁD

A felsorolt könyvek megrendelhetők
és megvásárolhatók
a vidéki és a budapesti
könyv- és zeneműboltokban.





COOPTOURIST

Szövetkezeti Utazási Iroda

Az Ön utazási irodája,
a nyugodt pihenés, üdülés garanciája!

**KARÁCSONYI ORGONAHANGVERSENY
PANNONHALMÁN**

december 26-án (1 napos)

Utazás: autóbusszal.

Ebéd: Pannonhalmán a Pince étteremben

Délután a Fömonostorban Hajdók Judit ünnepi orgonahangverse-
nye.

Részvételi díj: 450 Ft.

ÓÉVBÚCSÚZTATÓ VAS MEGYÉBEN SZOMBATHELYEN

(3 napos)

Utazás: autóbusszal.

Időpont: december 31—január 2.

Elhelyezés: kétágyas, hideg-meleg folyóvizés vagy fürdőszobás szál-
lodai szobákban.

Ellátás: teljes panzió (ebédtől ebédig)

Az 1. nap este hangulatos szilveszteri bál a szálloda télikertjében.

Részvételi díj: 2755—3090 Ft.

Jelentkezés és bővebb felvilágosítás

a

Cooptourist-irodáknban.

Kellemes pihenést és jó szórakozást kívánunk!



A MEZŐGAZDASÁGI KIADÓ KÖNYVAJÁNLATA

Gundel Imre:

Gasztronómiáról és Gundelekről

Ára: 110 Ft

A szerző egy nagy, gyakran tragikus sorsú család legfiatalabb tagjaként, szerényen, de őszintén, jó humorral mesél a gasztronómiáról, családja történetéről, rokoni kapcsolatairól.

Anekdotászerűen „mazsolákkal”, igaz „pletykákkal” fűszerezett írása, végigkíséri ősei életútját, vállalkozásait. Egyéni véleményt nyilvánít Latinovits úgynevezett „öngyilkosságáról” is . . .

Társadalmi, politikai, gazdasági, várostörténeti, diplomáciai eseményeket elevenít fel. Ízesen, élvezetesen mesél a parlamenti vagy a nagykövetségi fogadásokról éppúgy, mint a kitelepítésekről. A kötet bővelkedik családi fényképekben, festményekben, sőt egy édesapjához írt levél fénymásolata is megtalálható benne.

Szalay György:

Ember és víz

Ára: 61 Ft

Víz = élet!

Nélküle nem alakulhatott volna ki élet a Földön.

A víznek az ember szolgálatába állítása és pusztító hatásának megakadályozása, végigkíséri az emberiség történetét.

A könyv ismerteti a Föld vízkészletét, annak körforgását, az ember és a víz kapcsolatrendszerének kialakulását és változásait a történelem folyamán. Nagyobb részben, a korunk embere és a víz társadalmi-gazdasági szerepével foglalkozik. Az árvízvédelemtől az ivóvízellátáson keresztül a víznek az emberi egészség megóvásának szolgálatába állításáig, részletesen taglalja az eszközöket és a végrehajtás módjait.



Máthé János:

Egy világgjáró kertjei

Ára: 59 Ft

A legtöbb ember szeretne utazni, világot látni, ismerkedni messzi, idegen tájakkal, emberekkel.

Szinte hihetetlen, hogy a könyv főhőse — Máthé János, mint kertész milyen sok vidéket járt be, mennyi kalandja, élménye volt és milyen sok híres emberrel, pl. Micsurinnal, ismerkedett meg.

Utazásainak leírása azonban csak keret a szakmai tapasztalatok átadására. Világgjárása során figyelte a fejlődő kertgazdaságot, tervezett parkokat, írt cikkeket, tudósításokat. Majd — ahogy Ő mondja — az öregkor nyugalma kellett ahhoz, hogy mindezt összefoglalja. Érdekes olvasmány is lett belőle.

Kedves Olvasónk!

Kérjük, a megrendelőlapot szabványméretű borítékban, bélyeggel ellátva címünkre megküldeni sziveskedjék.



MEZŐGAZDASÁGI KIADÓ

Kereskedelmi és Propaganda Osztály
Budapest 26. 1882

Feladó:

.....
név

.....
lakcím, irányítószám

Megrendelem az alábbi kiadványt:

..... pld. Gundel Imre: Gasztronómiáról és Gundelekről

..... pld. Szalay György: Ember és víz

..... pld. Máthé János: Egy világgjáró kertjei

.....
alíírás